די בריק

שריפט פאר ליטעראטור און קולטור

(פנימי)

1

אינהאלט:

*** — — — — — — — — — — — — י. צ. ש.
צו אונדזערע סך־הכלען — — — — — — — ח. טורנער
צו דייטשלאנד (ליד) — — — — — — — — אברהם לעוו
א חלום (דערציילונג) — — — — — — — א. ריוועס
יידיש פאלק, יידיש און ארץ־ישראל — א. גלאנץ־לעיעלעס
מיין שוועסטער פערל;
פערל טענהט מיט גאט (לידער) — — — י. צ. שארגעל
יידיש שאפן אין ארץ־ישראל — — — — — — מ. זילבער
איז יידיש א שטער אין אונדזער אויפבוי? — מ. קאכמאן
צו הרובער שטאט (ליד) — — — — — הלל שארגעל
אן איינפאל פון א דייטש (דערציילונג) — מ. גאלדשטיין
צעשלאגענע געדאנקען פון א רעדאקטאר (פעליעטאן) מ.ק—ן
שרייבער און ביכער:
„מיר, די פוילישע יידן" — — — — — — — י. פירקין
לידער פון א גלויביקן — — — — — — — — א. לעוו
די דזשיקע גאס... — — — — — — — — — א. שרפי
אונדזער קולטור־פראנט; כראניק.

1944 דעצעמבער תל־אביב

די בריק — הגשר

רעדאַקטירס: יעקב־צבי שאַרגעל, חיים טורנער

אונדזערע צילן און אויפגאַבן:

מיר שטרעבן, ווייטער צו ציען די גאָלדענע קייט פון דער יידישער דורותדיקער קולטור, וועלכע איז דורך די פאַשיסטישע טמאים אַכזריותדיק־באַרבאַריש צעריסן און צעפּיצלט געוואָרן.

מיר ווילן שאַפן אָנערקענונג און כבוד פאַרן יידישן לשון און פאַר דעם, וואָס ווערט אין אים ווערטפולעס געשאַפן, אויך דאָ הי, אין ארץ־ישראל.

מיר ווילן העלפן די ארץ־ישראלדיקע יידישע שרייבער אַרויסגעבן זייערע שוין געשאַפענע ווערק און באַנען פאַר זיי אַ וועג אין דער צוקונפט: —

דאָס זענען ריין־געזעלשאַפטלעכע אומפּאַרטייאישע — יידישע קולטור־אויפגאַבן.

און ווייל נאָר אַ געזעלשאַפטלעכער איינס איז בכוח דאָס צו באַווייזן און פאַר קיין שום פאַל יחידים, — האָבן מיר זיך אָרגאַניזירט און דער געזעלשאַפט „פריינט פון יידיש אין ארץ־ישראל" און דער זשורנאַל „די בריק", ווילן מיר, זאָל זיין דער פאַרבינדער, דער צונויפנעמער און דער אויסדרוק פון אונדזער ווילן, און די יידישע שרייבער, קולטור־טוער און לייענער, דאַרפן אונדז מיטהעלפן אין דער דאָזיקער אחריותדיקער היסטאָרישער אַרבעט. די קומענדיקע דורות וועלן זיכער מיט אָנערקענונג און דאַנק אָפּשאַצן אונדזערע מעשים.

זאָל „די בריק" זיין איינער פון די געגאַרטע מיטלען, וואָס דאַרפן נענטער פאַרפעסטיקן דאָס גאַנצע יידישע פאָלק, וועמען ס'זענען ליב און אייגן ביידע אונדזערע שפּראַכן — י י ד י ש א ו ן ה ע ב ר ע י ש. — און וועמען עס זענען נאָענט און אייגן א ל ע יידישע עקאָנאָמישע און קולטור־פּאָזיציעס, סיי אין דער יידישער צעשפּרייטקייט און סיי אין דעם זיך בויענדיקן ארץ־ישראל.

די געזעלשאַפט „פריינט פון יידיש אין ארץ־ישראל" באַגריסט די „נייוועלט" צו איר אַריינגאַנג אין 11־טן יאָר, און ווינטשט זיך צו זען אין דער נאָענטסטער צוקונפט „נייוועלט" אַלס יידישן טאָג־בלאַט אין א"י.

דער קאָמיטעט

די בריק 1

שריפטן פאַר ליטעראַטור און קולטור

עפנט פאַר יידיש ארץ־ישראל
— און איר עפנט ארץ־ישראל
פאַרן יידישן פאָלק!

תל־אביב · דעצעמבער · 1944

* * *

מיר זענען נישט קיין נייס. יידישע זשורנאַלן אין ארץ־ישראל זענען געווען, און עס פירט איר האַרטנעקיקן קאַמף שוין פולע צען יאָר די וואָכנצייטונג „נייוועלט"; מיר קומען נישט פּראָקלאַמירן אַ נייע תורה אין דער יונגער יידישער ליטעראַטור אין ארץ־ישראל. זי האָט נאָך די „אַלטע" נישט צעקאָכט. מיר קומען בלויז, ווי יידישע שרייבער, פאַרוואַרפן אַ בריק פאַר אַלע שאַפנדיקע יידישע פּראָגרעסיווע כוחות אין ארץ־ישראל און פון זיי — צו די ברייטע יידישע מאַסן פון דער גרעסער וועלט.

זאָלן די איבערגעבליבענע ברידער דערהערן אונדזער קול. זאָלן די צוריקגעפונענע שוועסטער דערהערן אונדזער רוף; כדי צוזאַמען אָנזאָגן דער וועלט: מ י ר ל ע ב ן א ו ן ו ו ע ל ן ל ע ב ן!

*

די וועגן, איבער וועלכע עס טרעטן די רויטע סאָלדאַטן דעם מאַרש פון ניצחון, זענען פול מיט שוידערלעכע קברים; די שטעט, וואָס צירן זיך ווידער אין רויטס פון פלאַטערנדיקע פאָנען, זענען חרוב ונחרב; די היימען און צענטערן פון יידישער יצירה — דער אייביקער אומרו פון יידישן גייסט — זענען וויסט און ליידיק. ווילנע און מינסק, ביאַליסטאָק, לובלין, קעשענעוו און קאָוונע, קיעוו, אָדעס, בערדיטשעוו — א י ן ז יי און א ר ו ם זיי איז אויסגעריסן געוואָרן דאָס יידישע לעבן ביזן וואָרצל: די זיידעס און באָבעס, מאַמעס און טאַטעס, קינדער און אייניקלעך — אַלעמען האָט פאַרשניטן די טמאהדיקע האַנט פון פאַשיסט. די שולעס און ביבליאָטעקן, די קלובן און טעאַטערס, די אינסטיטוטן און מוזייען — בלויז צייכנס און סימנים פון דעם גרויסן פאַרמעג געפינען די באַפרייער אויף זייער הערלעכן וועג צום זיג.

וואַרשע! דאָס יידישע, פולסירנדיקע, שאַפנדיקע און קעמפנדיקע וואַרשע. הערלעכע לעגענדע־שטאָט פון יידישן אויפשטאַנד — וואָס וועט מען דאָרטן טרעפן??!

שוידערלעכע בילדער ווערן אויפגעדעקט דורך לעבעדיקע עדות: דייטשע מערדער האָבן אויסגעזאַפּט דאָס בלוט ביי די קינדערלעך, די יידישע, אויפן וועג צו זייער עקידה; זייף — פון דעם מאַרך פון אונדזערע ביינער; לעבעדיק־באַגראָבענע און וואַגאָנען מיט גאַז. מיידאַנעק, טרעמבלינקאַ, סאָביבאָר.

און פונדעסטוועגן האָבן דעם מוט אונדזערע „שיינגייסטער", אין זייערע רואיקע און שלווהדיקע ערטער, צו פּרעדיקן „שטילקייט", „איינגעהאַלטנקייט". נישט רייסן, חלילה, דאָס אויער פונעם יידישן גביר און סנאָב; נישט קאַליע־מאַכן, חלילה, דעם אַפּעטיט פון די „פּראָספּעריטי"־לייט אין ארץ־ישראל צי אין אַמעריקע.

„כ'וועל לעבן!" (לא אָמות, כי אחיה") פון בערגעלסאָן ווערט גאַליק באַשפּיגן פון די זאַטע פיינשמעקער, אָבער קיין אַנדערע, „אידעלערע" ווערק פון ד ע ר „מיליע" זעט מען נישט און מ'הערט נישט, נישט הי און נישט מעבר לים.

קומען מיר און רופן:

זאָלן דינען פאַר א ביישפּיל די ייִדישע שרייבער אין די וועלדער און אין די לעכער — העלדישע פּאַרטיזאַנער;

זאָל דינען פאַר א ביישפּיל די אומדערמידלעך־קעמפערישע ייִדישע ליטעראַטור אין פ.ס.ס.ר.

לאָמיר זיך לערנען ביי די באַגאַבטע, טאַלאַנטפולע, פאָלקסליבנדיקע ייִדישע שרייבער אין אַמעריקע!

די ייִדישע שפּראַך איז דער גייסטיסטער קרוב פון די פאַרשניטענע ברידער. אין איר האָבן ז י י זיך באַהעפט מיט א ו נ ד ז, גערעדט צו אונדז אין די לעצטע מינוטן, געבעטן אונדזער הילף; אין א י ר באַהעפטן מיר זיך צו ז י י. דאַרף זי זאָגן, וואָס זי פילט, וואָס איר טוט ווי, וואָס זי האָט פאַרלוירן. דאַרפן די שעפער אין ייִדיש זיין אין דער ערשטער ריי פון די, וואָס רופן און וועקן, מאָנען און דראָען: עס וועט נישט פאַרגעסן און פאַרשוויגן ווערן דאָס הייליקע בלוט פון אונדזערע מיליאָנען! הילף, רעטונג און פאַרגיטיקונג פאַר די געבליבענע — דאָס דאַרף זיין אונדזער ליטעראַרישער קאַמף־רוף.

צונאָגלען אויף אייביקער שאַנד די מערדער און שווייגנדיקע צוקוקער — דאָס דאַרף זיין אונדזער דעוויז אין די דאָזיקע טעג, און דער וועג פון אונדזער שאַפן.

זאָלן דאָס וויסן און געדענקען אַלע, אַלע, עד סוף כל הדורות.

זאָלן די, וואָס זענען שולדיק און מיטשולדיק, נישט האָבן קיין רו סיי באַטאָג און סיי באַנאַכט.

אזא דאַרף זיין די אויפגאַבע פון יעדן ייִדישן שרייבער היינט־צו־טאָג אין אַלע שפּראַכן;

אזא דאַרף זיין די אויפגאַבע פון יעדן ייִדישן קינסטלער.

אזא וועט זיין די אויפגאַבע פון אונדזער „בריק"!

י. צ. ש.

צו אונדזערע סך־הכּלען

פינף יאָר און עפּעס מער האַלט שוין אָן דער קריג. אין דעם רעמל פון אַן אַריפמעטישער ציפער זאָגט די דאָזיקע צייט גאָרנישט, כמעט. ס'איז א צאָל, ווי אַלע צאָלן, און דערצו נאָך אַן איינשטעליקע. אָבער נעמט אָקאָרשט די־אָ צייט צעטיילן, צעפערטלען, צעשטיקלען און צעפּיצלען אויף חדשים, וואָכן, טעג, שעהן און מינוטן און לאָזט אויפלעבן פאַר אייער פאַרשטעלונגס־פאַרמעגן דאָס בילד פון בלוטיקער גרויזאַמקייט, וואָס אין יעדער מינוט און רגע האָט זיך אָפּגעשפּילט אין דער וועלט, אין די לענדער, אין די שטעט, אין די דערפער, אין די וועלדער, אויף די בערג, אויף די וואַסערן און אין דער לופט — ווי קען מען ד אַ ן אויסמעסטן די ציפער „5"? עס איז אַן אומענדלעך לאַנגער וועג פון פּיין, טרערן און אומקום. און בלויז פינף יאָר האָט גענומען, אַז פון דעם אַלעם, וואָס מענטשלעכע מי און פּראַצע, גייסט און זשעני האָבן געשאַפן אין משך פון פיל הונדערטער יאָרן, זאָל פאַרוואַנדלט ווערן אין אש און שטויב. און הגם שוין מער, ווי א יאָר צייט ווייזן אונדז די גרויסע דעמאָקראַטישע מלוכה־מענער באותות ומופתים, אַז אויף די האָריזאָנטן צייכענען זיך שוין די סימנים פונעם סוף פון דעם בלוט־באָד, קען זיך אָבער נישט גלייבן, אַז מיט דעם דאָזיקן סוף וועלן ג ל ײ ך פאַרהיילט ווערן די וווּנדן, וועלכע דער קריג האָט געשלאָגן אויפן קערפּער פון דער מענטשהייט.

עס איז מוראַדיק צו טראַכטן וועגן דעם סך־הכּל, וואָס וועט זיך אַנטפּלעקן נ אָ כ ן „לעצטן שאָס". שוין אַליין דער א ײ נ ע ר סך־הכּל פונעם חורבן, וואָס די נאַצישע בעסטיעס האָבן אָנגעמאַכט זינט סטאַלינגראַד ביז צו דער ווייסל, איז אַזוי מאַווימדיק, אַז עס וועט מוזן קומען א גוואַלטיקע, איבערמענטשלעכע, געשיכטלעך־העראָאישע פאָלקס־אָנשטרענגונג, אַריינצוברענגען דאָס לעבן צוריק אין די נאָרמאַלע אַנטוויקלונגס־פוגעס, וואָס נאָר סאָציאַליסטיש־רעגירטע פעלקער וועלן זיין אימשטאַנד צו טאָן. דער ווידעראויפבוי־פּראָצעס פון די ראַטנפאַרבאַנדישע פעלקער וועט זיין א המשך

פון יענעם אָנגעהויבענעם גוואַלטיקן שאַפונגס־פיבער, וואָס איז ברוטאַל איבערגעריסן געוואָרן דעם 22־טן יוני 1941, ווען די ערשטע דייטשע מאָרדטאַנקען האָבן אַריבערגעשטורעמט די פּויליש־סאָוויעטישע גרענעצן.

אָבער נישט דווקא אין יענע מזרחדיקע העמיספערן האָט דער נאַצי־שטורעם גענומען זיין אָנפאַנג. די כמאַרע־וואָלקנס האָבן זיך צוזאַמענגעצויגן קודם־כל איבער דייטשלאַנד אַליין, פאַרוואַנדלט דאָס דייטשע פאָלק אין א ווילנלאָזע, געהאָרכזאַמע מענטשן־מאַסע, בעת דער אינדיווידד האָט לחלוטין אָנגעוואָרן זיין אייגענע צורה. נישט בלויז אויסערלעך, נאָר טאַקע אין זיין גאַנצער מענטשלעכער פּסיכיק. ער האָט זיך אַלץ מער אויסגעטיילט פונעם מענטשלעכן מין און אין זיין אַראָפּזינקען צו דער מדרגה פון חיה האָט ער געטראָגן פייער און פאַרניכטונג אין די לענדער. פעלקער זענען אַרויסגעשטויבט געוואָרן פון זייערע היימען. געיאָגטע פון „מעסערשמידטס", „היינקעלס" און „יונקערס" האָבן זיי פאַרלאָזן הויז, הויף און שטאָל און זיך צעלאָפן אין אַלע ווינט־ריכטונגען. און יענע, וואָס זענען נישט אַנטלאָפן, האָבן געמוזט דינען, אונטער בייטש און קויל, דעם ברוינעם דעראָבערער. און ווער עס האָט נישט געקענט אָדער נישט געוואָלט טאָן די קנעכט־אַרבעט, איז אומגעבראַכט געוואָרן; קאַלטבלוטיק אומגעבראַכט געוואָרן.

די סאָלדאַטן אויף די פראָנטן, ביי די האַרמאַטן, אויף די טאַנקען, אין די עראָפּלאַנען פילן זיך גליקלעך, וואָס הגם זיי שטייען מיטן פּנים אַנטקעגן טויט, קענען זיי לפּחות אויסאיבן דעם אַקט פון נקמה.

אָבער נקמה אָן א ציל איז האַלבע נקמה. אמת, אומברענגען א נאַצי, א פאַשיסטיש פאַרזעעניש, איז א מצווה. אָבער יעדער פרייהייטס־סאָלדאַט מוז מקיים זיין די דאָזיקע מצווה מיט א כוונה: טאַקע אומברענגען וואָס מער פון דער האָרדע, טאַקע מקריב זיין אייגן בלוט און לעבן — אָבער פאַר וואָס? פאַר וועמען?

דער מענטש וויל נישט מער קיין בלוטיקן מבול. גענוג געווען וועלט־קריג נומער איינס און וועלט־קריג נומער צוויי — און ווער רעדט דען נאָך היינט פון די גרעסערע און קלענערע מלחמות פ אַ ר „נומער איינס" און ב י ז „נומער צוויי" — אויף די פאַרשידענע קאָנטינענטן פונעם וועלט־קיילעך?! און אויב מיר זאָגן: דער מ ע נ ט ש וויל נישט — מיינען מיר טאַקע דעם פּראָסטן, איינפאַכן האָרעפּאַשנעם מענטש, וואָס האָט אין אַלע דורות און אין אַלע צייטן געזוכט אינעם לעבן א גייסטיקן און מאַטעריעלן תיקון אין רו און שלווה: בויען, שאַפן, געניסן פון דער נאַטורס אוצרות, פאַרמערן גליק און פרייהייט פאַר זיך און פאַר די מיטמענטשן, פאַרן יחיד און פאַרן כלל.

צי קענען מיר עפּעס דערוואַרטן פון א סדר, ווו עס זאָל ווייטער מעגלעך זיין נויט, הונגער, דחקות פון איין זייט; און עשירות, איבערזאַטקייט און לוקסוס פון דער אַנדערער זייט? אַן אָרדנונג, ווו קליינע פעלקער זאָלן זיין אויסגעשטעלט אויף גנאָד און חסד מצד דער שטאַרקער פויסט, אָדער געוואָרפן ווערן, ווי קייקלעך אויפן שפּילטיש פון מעכטיקע אימפּעריאַליסטיש רעגירטע מלוכות?

צי איז היינט נאָך צו פרי צו רעדן וועגן דעם?! —

מיר שטייען נאָך מיט בײדע פיס אין סאַמע־מיט פונעם בלוט־באָד. די פעלקער פירן נאָך היינט דעם העפטיקן געראַנגל מיטן טייוול אַליין. די חורבות זענען נאָך ניט רעסטאַווירט. די טויטע, די געפאַלענע ווערן נאָך באַוויינט; חורבות און קברים קומען אַלץ נאָך צו. דער ראָבאָט „V 1" פליט איבערן לאַמאַנש־קאַנאַל און זייעט טויט און פאַרלענדונג אויף די בריטישע אינדזלען. איצטער שיקן די נאַציס נאָך א שטאַרקערע טייוול־באָמבע „V 2", וואָס לויפט־אָן, ווי א מיסטעריעזער פייער־וואָלקן, ווי א מוראַדיקער בליץ פונעם בלויען הימל אַרויס און עקספּלאָדירט מיט אַזא מעכטיקער קראַפט, אַז קילאָמעטער־ווייט אַרום ברעכט זיך איין מענטש, בוים און הויז, ווי שפּענדלעך אין א הוראַגאַן.

דורכדעם מיינט היטלער, אָדער אויס־

צופועלן אן „אַנשטענדיקן“ שלום, אָדער פארציען און דערמיט אנטשיידן דעם אויסגאנג פונעם קריג לטובת זיך. אָבער פון דערפארונג איז באוווּסט, אז פונקט ווי דער טאנק, אלס נייע דערפינדונג אין יענעם וועלט־קריג, האָט נישט אנטשידן דעם אויסגאנג, וועט אויך דאָסמאָל „V 1“ און „V 2“ נישט קענען אנטשיידן. אין בעסטן פאל — ערשט אין וועלט־קריג „נומער דריי“..... צי קען מען זיך איצט אויסמאָלן די גרויזאמע שרעק פון א קריג, וואָס וועט געפירט ווערן מיט א פארבעסערטן „V 2“? —

אפשר איז היינט נאָך צו פרי צו רעדן וועגן דעם?! —

עס ווערן שוין אָבער באפרייט לענדער, און פעלקער גייען — אויסגעבלוטיקטע, אויסגעמאטערטע, נאָך א תקופה פון פארטיזאנעווען און „מאקי“־וועָן — טיילווייז צוריק אין זייער הויז, הויף און שטאל, בעת דער הארמאט און באָמבע, מינע און קויל טוען נאָך זייער פארניכטונגס־ארבעט. פראנצויזן, בעלגיער און האָלענדער אין מערב־איראָפּע; ווייסרוסן, אוקראאינער, ליטווינער, פּאָליאקן און אנדערע אינעם סאָציאליסטישן ראטנפארבאנד — יעדער אויף זיין שטייגער — קומען צוריק צו פאבריק און אקער, צו היים און געגנט. אמת, מיט טיפן טרויער אין הארצן, מיט ווייַ און בראָך אין דער נשמה — נעמען זיי זיך צו דער ארבעט. און פון זייער מי גייט־אויף ניי לעבן; פון זייערע, מיט בלוט איבערגעטרונקענע, פעלדער גייט־אויף ברויט און פרייד; פון זייערע באנייטע כאטעס גייט־אויף ניי פאָלק און נייער דור!...

אָבער פאר אונדז, יידן, וואָס וועט אויפגיין אין יענע פארברענטע, אויסגעקוילעטע, אויסגעשענדעטע, פאראשטע, פארקוילטע, פארגאזטע שטעט און שטעטלעך פון אוקראאינעס רחבות, פון ליטעס און ווייסרוסלאנדס פארחלומטקייט, פון פוילנס ראָמאנטיק? — אן אומענדלעכער קבר וועט זיך ציען אויף דער גאנצער שטרעקע פון קראסנאָדאר ביז — — — ווער ווייס דען איצט שוין, ווו עס וועט זיך ענדיקן דער לעצטער שפּאַן פון דעם מיט יידישן אש געפלאַסטערטן שאָסיי?

איין גרויסע טרייסט איז דאָך פאראן אין אונדזער טרויער:

אונדזערע ברידער האָבן, נישט ווי געטרעטענע קנעכט, זיך מקריב געווען און דורכדעם געשיצט דעם כבוד פונעם יידישן פאָלק. זיי זענען אויפגעשטאנען מיט געווער קעגן דעם מעכטיקן שונא און מיט איבערמענטשלעכן העראָיזם געפירט די שלאכט אין די מויערן פון געטאָ, ביז זיי זענען געפאלן אליין און דורכגעלעכערט דעם שונאס רייען, ביי דער גלייכגילטיקייט פון אונדזערע „פריינט“ אין דער וועלט. ז י י, אין געטאָ, האָבן געוווּסט צו געבן א ציל דעם אקט פון נקמה; ז י י האָבן געוווּסט מקריב צו זיין אייגן לעבן מיט א כוונה, מיט אן אידעאל — מיט דעם דערהייבנדיקסטן, מיטן סאָציאליסטישן אידעאל. און די אויפשטענדלער פונעם געטאָ האָבן אין זייער לעצטן אָטעמצוג נאָך באוויזן צו שיקן זייער ברכה פארן אויפגייענדיקן יידישן לעבן אין דער גאָרער וועלט און פארן זיך בויענדיקן ארץ־ישראל. איז ד אָ ס נ אָ ך א באווייז, ווי שטארק עס איז געפלאָכטן דאָס געוועב פון יידישן זיין דאָ מיט יידישן זיין אין יעדן ווינקל פון דער וועלט.

ווי ווערעמדיק־קליין אָבער דערשיינען יענע הייפלעך טעראָר־היישעריקן, וואָס ווערן גענערט פון פארביטערונג, אָבער פארמאָגן נישט קיין אידעאל און נישט קיין גלויבן, אנטקעגן דער ריזנהאפטער גרויסקייט פונעם יידישן פארטיזאן, יידישן „מאקי“, יידישן געטאָ־קעמפער אין די וועלדער פון בלוטיקער נאצישער ווילדעניש. היישעריקן קאָנען נאָר פארדארבן דעם שפּראָץ; אָבער העראָיזם און גלויבן, אידעאל און טאט פונעם געטאָ־קעמפער — דאָס איז געוואָרן דער היסטאָרישער אקער, וואָס פארגרייט דעם באָדן פאר א זיכערער און שענערער צוקונפט פון אונדזער פאָלק.

ח. טורנער

צו דייטשלאנד

אברהם לעוו

מיין קללה שפארט פון מיר ארויס צו דיר מיט אלע כוחות,
אין יעדער שטאָט און לאנד האָסטו אויפגעשטעלט פאר אונדז מזבחות;
אויף אלע שייטערס דיינע האָט מען אונדז געפייניקט און געבראָטן.
דיין פיין־געשניצטע אריער־נאָז האָט אָט דעם ריח איינגעאָטעמט,
דעם ריח, וואָס ט'געטראָגן זיך פון יידיש־סמאליענדיקע לייבער און ביינער..
אזא פארנעם האָט קיינער נאָך עס נישט געטאָן פאר דיר, ניין, קיינער!
אזא מין מאסן־מאָרד, נישט געזען האָט נאָך די זון, נישט די לבנה.
האָסט אויפגעשטעלט מיידאנעקס און טרעבלינקעס, אויף אומקום פאר מיליאָנען
ווו ס'זענען דאָרט אין גרעסטן פיין געפאלן מיינע ברידער.
האָסט פארן טויט געשניטן לייב, געריסן לעבעדיקע גלידער,
געלאָזן שטארבן די פארפייניקטע, צעבראָכן און פארשפיגן;
עס האָט דיין אריער־הארץ געשעפּט קוואלן פארגעניגן,
זעענדיק פאר זיך בלוט, יסורים, טרערן גאנצע טייכן...

צו וועלכער חיה, צו וועלכן וואלד־באשעפעניש קאָן מען דיך פארגלייכן?
אזא מין בריאה האָט אפילו דער טייוול נישט געקאָנט באשאפן,
ווי דיך, דו „הערן־פאָלק“ און אלע קעגן דיר זיין שקלאפן.
אפילו אָט די שלאנג, וואָס בייסט, טויט אויכעט שנעל אוועק איר קרבן,
ביי דיר איז דער פארפייניקטער צוביסלעך אָפּגעשטאָרבן, —
און דאָזעסווייז ארויסגעצאפּט דאָס בלוט און די נשמה.
א חרפה פאר דער שלאנג, . זי אָנרופן דיין נאָמען — — —

יאָ, האָסט א וועלט אויף אש און שטויב צעמאָלן,
נאָר איצט פאר אלץ, פאר אלצדינג וועסטו צאָלן.
פאר בלוט פון אומשולדיקע קינדער, מענער, פרויען,
פאר שווארץ־מאכן די הימלען, זוניקע און בלויע.
אווו ביסט דורך — האָסטו געלאָזן טייכן בלוטיקע רויטע,
ס'איז ווייניק איינמאָל זאָלסטו שטארבן, דיך דארף מען צען מאָל טויטן...
אווו ביסט דורך — האָסטו געלאָזן טרערן, צער און אימה,
און איצט פארוויסטעטע וועלן ווערן אויכעט דיינע היימען;
און דיינע פרויען וועלן קלאָגן נאָך די זין און מענער.
אויף גאסן חרובע וועלן דיינע אדעליקע קלייבן שפענער —
די ביינער צו דערוואַרעמען, וואסער אויפצוקאָכן;
דיינע פיין־געפלעגטע דאמען וועלן ארומגיין חרוב און צעבראָכן —
און זוכן אויפן מיסט מיט אָפּפאל זיך דערנערן.
ס'וועט טריקענען דער צער, דעם קוואל פון דיינע טרערן,
און אויסריבען פון פיין וועלן דיינע אויגן;
און ווער ס'וועט בלייבן — אומגיין וועט, פון אומגליק, איינגעבויגן
גלייך ווי א חיה, א געריודפטע, זיך אומקוקן מיט מורא...

פארשעלטן וועסטו דיינע פירערס און פארפירערס אויף דור־דורות,
וואס זיי האבן געשטעלט אין קאן און אלץ פארשפילט שוין, —
נאר דיך — א גאנצע וועלט וועט פלוכן, שילטן.
עס שעלטן דיך די טויטע אין דער ערד און די, וואס זענען לעבן נאך געבליבן,
ווישטא פאר דיר נאך אזא קללה, וואס א מעטשלעכע האנט האט אויפגעשריבן...

דיין ערד וועט בלייבן וויסט, אן עדות, א פארשאלטענער, א שטומער,
אפילו חיות וועלן אויסמיידן אויף דיר ארויפצוקומען;
ווייל ווילדער, ווי דער וואלף און ווי דער בער נאך זיין פארצוקונג,
האסטו געדארשט נאך בלוט, מיט ראפינירטקייט און מיט קלוגן,
מיט קליגלען זיך, דיין קרבן פון דער נארע אויסצונארן —
אים קארמענען מיט האפענונג, מיט מורא, מיט געפארן,
דאס בלוט אים אויסצאפן, אויסטרינקען, אויסנאגן,
ווי ס'פלעגט דער רצון פון דיין ווילדן משוגעת דיר אונטערטראגן...

ווער בין איך איצט, א דיכטער א פאריתומטער אין דער גרויסער וועלט פארלארן,
אן טאטע־מאמע, ברידער, פריינט, ווי ס'וואלט א שטיין מיך גאר געבארן, —
אפילו נישט א קבר איז ערגעצן פון זיי פארבליבן;
דעם גוף — פארברענט, די אש — צעשטויבט אויף ימען זיבן...
פארשאלטן פאלק, פארשאלטן זיי, כ'וועל עס קיינמאל דיר פארגעסן.
עס בריט מיין לייב דער האס צו דיר, דורך טעג און דורך מעת־לעתן,
און כ'וועל אים טראגן שוין אזוי מיין גאנצן לעבן, —
אויף דור און דורות וועל איך אים צו קינדער איבערגעבן — — —

...און איצט געקומען איז פאר דיר די שעה פון צאלן;
„זאלסט אפמעקן דעם זכר פון עמלק.“
אזוי אויך אפגעמעקט, פארטיליקט וועסטו ווערן.
פארשאלטן זיי, פארשאלטן ט'זיין דיין זרע.
ווי אויף א שלאנג וועט קיינער זיך אויף דיר דערבארעמען;
פארשאלטן ט'זיין די פרוי, וואס וועט דיין לייב מיט אירן ווארעמען.
געליימט זאל זיין די האנט, וואס וועט צו דיר זיך שטרעקן מיט באגריסונג.
א חורבן וועט דיין גורל זיין, חורבן און פארוויסטונג...
די זין, וואס דו וועסט אויסטראגן געראטענע און שיינע,
זאלן יונגערהייט נאך אפדארן און ווערן זקנים.
די זאנגען דיינע אויפגיין זאלן מיט שטיינער, אנשטאט קערנער,
און אויף די פעלדער דיינע, אנשטאט תבואה, וואקסן זאלן דערנער.
נישט ברכה־רעגן זאל נידערן אויף דיר, נאר האגלען זאל מיט פעך און שוועבל,
און אפגעמעקט זאל ווערן אלץ, וואס אויף דיין שויס וועט לעבן!...

און אז וועסט ליגן שוין פארמאטערט און צעבראכן,
וואן אויפהענגען וועט מען אויף דיר א ריזן־שארבן מיט צוויי טויטן־קנאכן;
זי אויף אן ארט, וואס איז פון עיפוש און דורך גיפט פארפעסטעט.
פאר דורות זיין וועסטו א ווארענונג, אויב עמיץ ט'וועלן זיך פארמעסטן,
א פלאטער־טאן אריבער וועלט מיט פליגל שווארצע, ווי ביי ראבן,
און אלץ, וואס לעבט מיט שארפער שווערד פארשניידן, —
אז אויך דיין סוף, דיין וויסטן סוף ט'ער האבן,
אז אויך דיין בראך, דיין גרויסע בראך ט'אים נישט פארמיידן...

א. ריוועס

א חלום

דערציילונג

איבער א דערפל אין שרון האט חודש ניסן קאפריזנע געטוישט די טעג, ווי א האזארד־שפילער די ראשיקע קארטן. איין טאג איז נישט ענלעך געווען צום צווייטן. אט איז הימל און ערד פארשמירט מיט מוטנעם פארעדיקן נעפל, און א הייסער דרום־ווינט יאגט צוגעברענטע ריחות פון מדבריות און בריט מענטש און בהמה. פון מוטנעם אשיקן הימל גנבעט זיך דורך א שטיקל זון אין געשטאלט פון א לבנה און גיט אנצוהערן, אז לאנג וועט עס נישט אנהאלטן דעם חוזק. פארנאכט יאגן פונאנדער קאלטע ווינטן, טונקעלע, פיאלעטע וואלקנס און עס הייבט־אן שמייסן אין אלכסון א פארשפעטיקטער פסח־רעגן. עס שמעקט מיט שוועבל און בליעכץ פון מאראנצן־ביימער. —

אויף צו־מארגנס שטייט שוין ווידער א לויטערער זוניקער טאג מיט בלויע טיפע הימלען איבער אנגעצונדענע גרינע פעלדער, און ווינט יאגט שטיפעריש דעם ווייץ, לופטערט דורך די בייטן־בלעטער פון כלערליי ירקות הינטער די ליכטיקע דארפישע הייזקעס—און פאר־איינוועג מאכט עס אן א ווינטיקן ליארעם אין די אקארשט צעהאנגענע וועש פון ברזלים חצר.

חוה, ברזליס פרוי, א יונגע מוטער פון דריי קינדער, שפילעט־אן פלינק מיט האלץ־צוועגעלעך די ציכן און ליילעכער אויפן שטריק — און זוניקער ווינט כאפט זיי אויף ווי אנגעבלאזענע ווייסע זעגלען.

חוהס טונקעלע קארשן־אויגן לייכטן אין ברוינעם פנים פארטייענדיק, קרומלעך און דערמאנען מערער אין א כינעזערין פון עקזאטישן ווייטן מזרח, איידער פון אוקראינישן כערסאן. די אויגן טראכט איצט פון ברזיליען, וואס איז מיטן שפראץ פון באגינען געפארן אין שטאט אריין דערליידיקן ענינים פאר דער ווירטשאפט, זיך דורכרעדן פאר־איין־וועג מיט זיינע שטאטישע וועגן גרויסן אומגליק, וואס האט ארומגעכאפט זייערע היימען אין פוילן ביי די בלוט־דורשטיקע נאציס. איר הארץ הויבט־אן קלאפן האסטיקער, ווען זי דערמאנט זיך אין אירע יינגערע ברידער, וואס שלאגן זיך איצטער זיכער אין דער רויטער ארמיי קעגן די נאציס אין אוקראינע. וועגן אירע עלטערן האט זי שוין א קנאפערע זארג — זיי לעבן שוין נישט זינט קורץ נאך איר אפפאר אין א״י, ווען זי איז אריין אין קיבוץ אויפן חשבון פון קאלעקטיוו. דארט אין קיבוץ האט זי זיך פארבונדן מיט זשעלאזקאן וואס האט איבערגעפלאנצט זיין פוילישן פאמיליע־נאמען אין „ברזלי“. זיי האבן דאן ביידע דורכגעלעבט אין קיבוץ שווערע יארן. די זארג איז אבער געווען א שותפותדיקע, נישט געפאלן מיט צושווערן לאסט אויף די אקסלען פון יחיד. —

ברזלי האט דאן געקריגן א סומע געלט פון זיינע עלטערן, ער זאל פאר זיי איינקויפן א נחלה. ער איז מיטגעגאנגען מיטן שטראם צייטיק־געווארענע רעאליסטן, וואס האבן נישט געקענט שלום מאכן מיטן אסקעטישן אידעאליזם פון קיבוץ — און זענען אוועק אויף אייגענעם באדן אין דארף, און אויף אייגענע זארגן.

חוה האט זיך אלעמאל אפגעריסן פון דער וועש און געלאפן א שמעק טאן אין אן אנדער ווינקל פון דער ווירטשאפט — עס האט איר אלעמאל אויסגעדאכט, אז אט קומט ער אן, ברזלי, כאטש זי האט קלאר געוווסט, אז דער אויטאבוס פון שטאט קומט־אן איצט א שעה פאר זונאונטערגאנג. — האט איר א שכנה א טובה געטאן, ווי אין אן עת־צרה, און געקומען אויסמעלקן די פאר קי, וואס האבן פארבענקט גערופן פון די שטאלן מיט צעצויגענעם בהמישן געברום. פון עופות־שטייג האבן די הענער געענטפערט מיט העזה, מיט קוקעריקו־געשריי און צוויסן געגעבן זייער מבינות אויף א נאענטער וועטער־ענדערונג. —

די שכנה, א פרוי אין די פערציקער, מיט א פארבונדענעם טיכל אויפן קאפ און פארשארצטע עלנבויגנס, האט מיט א בלישטש אין די אויגן געקיבעצט אויף חוהס חשבון, אז דער מאן האט זי נישט ליב: וואס האט זי זיך, חוה, אויסגע־

קליבן מיט דער וועש אין נעכטיקן זאמדיקן האמסין?

חוה לויפט ארום אזוי פארפארעט, אט דארף זי צוגרייטן עסן פאר די קינדערלעך, וואס וועלן אקארשט אנקומען פון שול — און בלייבט נישט שולדיק אן ענטפער איר גוטער שכנה: איר וועש קלאפט שוין טרוקן אין ווינט ווי ביין — און חוהס קארשן־אויגן פון א כינעזערין גיבן אזויפיל אויסדרוק דער שכנה פון ברזליס אמתער ליבע צו זיין פרוי.

פארנאכט איז ברזלי געקומען אהיים. ברזלי, א פעסט־געבויטער אפגעברענטער יונגערמאן אין קורצע כאקי־הייזלעך, האט געטראגן אונטערן ארעם איינגעקויפטע פעקלעך זאכן און מיטגעפירט מיט זיך א פוילישן זעלנער. דער הונט אויף דער קייט האט מקבל פנים געווען דעם ווייטן מענטש מיט בייזקייט, מיט א פארעקשנטן בילן.

אויף וויפל חוה מיט די דריי קינדערלעך האבן זיך געריכט אויפן אבא — אויף אזויפיל האבן זיי זיך נישט געריכט אויפן פלוצימדיק מיטגעקומענעם אורח מיט דעם בלעכענעם ארלער־קריינדל אויף דער נאז פונעם זעלנער־מיצל.

ברזלי איז געווען אויפגערודערט פון דער באגעגעניש אין שטאט מיט זיין אמאליקן קריסטלעכן שול־קאלעגע. ער האט אים אויפגענומען גאסטפריינטלעך ביי א געדעקטן טיש מיט מאכלים. פאר אים אליין איז דאס פויליש רעדן מיטן זעלנער געווען אזוי ווייט דערווייטערט, ווי ער וואלט געעפנט אן אלטן אויסבאהאלטענעם קופערט און פון דארט אפגעפרישט אלט־פארגעסענע חפצים. מיט יעדן ווארט האט ברזלי געוואלט דערשנאפן און אויפלעבן גרוסן פון טאטע־מאמע, שוועסטער און ברידער פארבליבענע ביי די נאצישע אקופאנטן.

פאר חוהן איז דאס פויליש רעדן געווען א ביסל פארשטענדלעך צוליב דער ענלעכקייט פון אוקראיניש — און דער „פאן זשעלאזקא", וואס האט אן אויפהער זיך דורכגעווארפן אין זעלנערס מויל, האט פארוואנדלט ברזליען אין אירע אויגן פאר אן אנדערן, גארנישט ווי דער אבא פון די דריי קינדערלעך, וואס שטייען אויף חידושים ארום טיש און כאפן אויף די אויסטערלישע דיבורים פונעם אומבאקאנטן זעלנער.

דער אורח האט אלעמאל א שלונג געטאן פונעם גלאז וויין און די גרויע וואסערדיקע אויגן אין אויסגעמאטערט פארבענקטן פנים זענען טראציקער געווארן. אבער ברזלי האט דאך נישט געקאנט פון אים ארויסבאקומען א קלארן באגריף פון זיינע אייגענע אין דעם ווייטן פוילן. ער האט דערציילט, אז בעת ער האט דורכמארשירט די שטאט, איז זי שוין האלב חרוב געווען דורך די נאצים — און ער, א פארנומענער פון די רויטארמעער, צומאל ווי געהעריק זיך נישט געזעגנט מיט זיין ווייב און קינד, האט ער געוואנדערט און געפירט א געמאטערט לעבן אויף דעם ווייטן וועג, ביז די אור־אלטע וועלדער אין סיביר. געזעגט דעמבעס אין די טונדרעס, געקרענקט חדשים אויף טיפוס — ביז ער איז מיט פארמירטע פוילישע באטאליאנען געקומען קיין פערסיע — און אהער אין דער הייסער פאלעסטינע.

ברזלי האט געפירט דעם אמאליקן שול־קאלעגע אנקוקן די ווירטשאפט. די זון האט זיך שוין געזעצט הינטער די פעלדער. ער האט אים געפירט אין „שטיקל" פרדס, די מאראנצן־ביימער האבן געאטעמט מיט פרישן בליעכץ, ווי מען וואלט ווייט ארום צעגאסן שטראמען פארפום. דער זעלנער האט טיף אפגעאטעמט. עס מאכט לייכטער דעם שווערסטן געמיט. ער האט מיט אים געשפרייזט צו די בייטן מיט גרינס. די וואסער־ווענטילאטארן האבן געפאכעט, זיך געדרייט און געשמיסן איבער די בלעטער און קרייטעכצער געדיכטן רעגן, עס האט געשמעקט און געווירצט אין די נאזלעכער — מיר פארמאגן אלץ צו „ביסלעך" — האט ברזלי גערעדט פארן זעלנער.

ווען זיי זענען צוריקגעקומען אין חצר, האט דער הונט ווידער זיך געריסן אויף דער קייט און געבילט עקשנותדיק בייז. ברזלי האט אים שוין געוויזן די קי אין שטאל, די שטייג מיט עופות.

דער זעלנער האט זיך געפילט היימישער, ער האט ברזליען שוין גערופן בלויז זשעלאזקא, אן דעם „פאניע": — ווי איך זע, זשעלאזקא, ביסטו א גאנצער לאנדווירט אין דעם פאלעסטינע.

— נישט קיין גאנצער, נאר א „שטיקל" — האט ברזלי פאררעכטן — און אז עס פעלט נאך צו דער ווירטשאפט, גיי איך צופארדינען, ווי א טאג־ארבעטער, ביי יענעם.

— בא, אבי מען פילט אונטער די פיס דעם אייגענעם באדן — האט דער זעלנער מיט א זיפץ געטרייסט ברזליען.

דער לעצטער אויטאבוס איז פון דארף שוין לאנג אפגעפארן. די טונקעלע נאכט האט איינגעשלעפערט די פייגל אין די ביימער און פלאנץ אויף דער ערד. ברזלי האט אויסגעבעט א געלעגער פאר דעם פוילישן זעלנער אין טעראסע־צימער מיט די גלאז־פענצטער.

די גרילן האבן געטאטשעט די פינצטערניש, געשליפן צווישן די קוסטעס און בלומען, און דער זעלנער האט זיך געדרייט אויפן געלעגער, וואך געווען צום הענער־געקריי, צום הונט־געביל — און געבענקט אן אויפהער נאך ווייב און קינד.

אין שלאף־צימער אויף די געלעגערס האט ברזלי שטיל גערעדט מיט חוהן. — דער צוזאמענטרעף מיטן פוילישן זעלנער האט אויפגעוועקט ביי אים דערינערונגען פון זיינע יוגנט־יארן אין פוילן, פון זיינע נאענטע און טייערע: מאדנע — האט ער געפליסטערט צו דער מידער חוהן — — איך זיץ אין אויטאבוס און מיין בליק טרעפט זיך אן אין א פאר אויגן פון א פוילישן זעלנער. איך האב מאמענטאל דערקענט אין אים וולאדעקן, מיין געוועזענעם שול־קאלעגע וולאדעק גזשיב. ער האט מיך תיכף נישט דערקענט — איך האב זיך א סאך געענדערט — זאגט ער: מענלעכער געווארן. ער איז, דוכט מיר, געווען דער ערשטער, וואס האט מיר „אנגעצייכנט" דעם וועג קיין ארץ־ישראל: „זשידקו, דא פאלעסטיני" — האב איך נישט איינמאל געטראפן אנגעשריבן דורך אים מיט קרייד אויף מיין זיץ־ארט אין שול. וואס די גרויסע קייען האבן ליב די קליינע צו שפייען — האט ברזלי מיט א גענעץ ווייטער פארטגעזעצט זיין געפליסטער — זיין טאטע עליו השנאבל, א פעט־לייביקער קאלבאסניק האט געהאט זיין חזיר־האנדל אין שכנות מיט מיין טאטנס הויז: מאשקו קאכאניע — פלעגט ער אריינהירזשנדיק אין פעטן גוידער, זאגן צו מיין טאטן: פארקויף מיר דיין כאלופע און אנטלויף אין אייער פאלעסטינע. דער פאן־בוג און אייער ראבין וועט דיר נישט מוחל זיין, וואס דו שמעקסט אין זיך תמיד אריין מיין חזיר־שמאלץ. — גיי, ווייס, ווי די צייט בלעטערט די יארן — האט ער שוין געהערט חוהן כראפען לעבן זיך — יענער האט שוין לאנג די קאפיטעס אויסגעצויגן, קורץ נאך מיין אפפאר אין לאנד.

ברזלי איז געווען צופרידן, וואס ער האט איצט אלס גאסט וולאדעקן, זאל ער זען, אז מיר זענען נישט קיין איבעריקע מענטשן אויף דער וועלט — קענסט נאך געפינען א נאכטלעגער אונטער מיין דאך. ברזליען האט זיך געצויגן די נאכט לענגער ווי אלעמאל. יעדעס מאל האט ער זיך איבערגעוועקט, געגאנגען קוקן ווי די קינדער שלאפן. אין דער נאכט־שטילקייט האט ער געהערט אין פאדער־צימער, ווי דער זעלנער דרייט זיך אויפן געלעגער, קרעכצט אין דער פינצטערניש.

ברזלי איז ארונטער אין דער פידזשאמע און שטעק־שיך, אריינגעטשאפעט אין פאדער־צימער:

— וואס, וולאדעק, שלאפסט נישט? — האט ער אריינגערעדט אין דער פינצטערניש.

— ניין, זשעלאזקא, עפעס שלאפט זיך נישט.

ברזלי האט אויפגעדרייט דאס עלעקטרישע לעמפל, פארצויגן איבער די פענצטער די טונקעלע פארהאנגען.

וולאדעק האט זיך אויפגעזעצט אויפן געלעגער, געקראצט זיך אין די קורץ־געשוירענע האר אויפן קאפ: צו אלדי רוחות, די אויגן נעמט נישט קיין שלאף. עס שלאפט זיך אמתדיק דארט, ווו דו פילסט אונטער דיין קאפ דיין אייגן שטיקל ערד. א, באזשע מוי — האט זיך אים ארויסגעריסן פון ברוסט — וויפל טויזנטער קילאמעטער איך בין אפגעפארן פון מיין ווייב און קינד. זשעלאזקא, אפשר האבן מיר געזינדיקט, וואס מיר פלאגן זיך אזוי אין גלות? פארוואס זאל איין ברודער קעגן אנדערן ארומטראגן

א שנאה אין הארצן, הא? דוכט זיך, וואס דער גראבער שכל לערנט דיך — טוט מען פארקערט. דאס, וואס מיר מאכן איצט דורך, זשעלאזקא, האט זיך דען נישט איבערגעחזרט מיט דורות צוריק? אונדערע זיידעס, די נאציאנאלע העלדן און פאטערן — האט וולאדעק זיך אראפגערעדט פון הארצן — זענען נישט פארטריבן געווארן פון זייער ערד און זיך געפלאגט אין פרעמדע לענדער? געטרוימט פון פוילנס באפרייונג, און זייערע ביינער האבן געפונען אייביקע רו אין די אינגעווייידן פון פרעמדער ערד?

ברזלי האט, האלב־פארשלאפן, געהערט וולאדעקס ווידוי־רייד. ער האט געהאט אים א סאך צו ענטפערן, און דאך זיך נישט אנגערופן מיט א ווארט. ער האט נישט געוואלט שטערן זיינע אייגענע דערדריקנדיקע געדאנקען, וואס האבן אויפגעלעבט אינעם זעלנערס השתפכות הנפש. — פאר אים זענען געשטאנען טאטע־מאמע, שוועסטער און ברידער, און מיט אויסגעשפרייטע הענט געזוכט א רעטונג פון דער בלוטיקער מגפה.

ווען ברזלי איז אוועק צו זיך אויפן געלעגער, איז וולאדעק ווידער געבליבן אין דער פינצטערניש. די געדאנקען האבן זיך געצויגן ווי בליצן און געמאטערט דעם געשלאגענעם קערפער. אט לאזט זיך דער מוח אראפ אלץ נידעריקער, נידעריקער און א באפאלנדיקער שלאף, א הארטער, אנגרייפנדיקער, טראגט אים ווייט אוועק פונדאנען, ווייט איבער צוויי צענדליק יארן צוריק. אט זיצט ער מיט זשעלאזקאן אויף איין באנק אין רעגירונגס־גימנאזיע. דער פאן פראפעסאר, דער לערער פון מאטעמאטיק צייכנט מיט קרייד אויף דעם שווארצן ברעט א געאמעטרישע טעארעמע. ער כישופט אויס מיט קרייד קאנוסן, ווינקלען, פארווארפט בריקן איבער צירקלען. ער רעכנט צונויף אותיות מיט פירקאנטיקע פלאכן. אין וולאדעקס מוח איז ווי א קאשמאר — איינס קלעפט זיך נישט צום צווייטן, טארעט ער מיטן עלנבויגן זשעלאזקאן, ער זאל אים קונציק אונטערטראגן א צעטעלע, אן ענטפער צו דעם רעטעניש. די שארפע אויגן, דער זילבערווייסער קאפ פונעם פראפעסאר פארשט־נאך שטרענג איבער די קעפ פון די שילער, שטעלט זיך אפ איבער וולאדעקן. אט הייסט ער אים צוגיין צום ברעט. ער גייט איבער דער פאדלאגע, ווי ער וואלט געגאנגען אויף גומענע פיס. איבער דעם שווארצן ברעט הייבט־אן וולאדעק צו צייכענען דעם באקאנטן נוסח: „זשידעק, זשידקו”... און פון אונטער דעם קרייד צירקלען זיך גאר אויס: „וולאדעק, וולאדקו... ד־א פ־א־ל־ע־ס־ט־י־נ־י”! די ווערטער הייבן אן אראפפליען פונעם שווארצן ברעט, דרייען זיך אין ספיראלן, העראגליפן, פארפלאנטערן זיך ארום וולאדעקן — און עס טראגט אים אין דער הויך אין א דרייענדיקן ווירוואר, מיט פראפעלער־געראויש. ער הייבט זיך שווינדלענדיק איבער וואלקנס, איבער כוואליענדיקע ימים — און מיט א שניידיקן באמבן־סווישטש האט זיך וולאדעק א פארמאטערטער אויפגעריסן פון שלאף — און זיך געפונען אויפן געלעגער ביי זיין אמאליקן יידישן שול־קאלעגע.

אינדרויסן איז שוין געשטאנען גרויסער טאג. ברזלי האט זיך פון לאנג שוין געפארעט איבערן חצר און אין שטאל האט חוה געמאלקן די קי. פולע עמערס מיט מילך, מיט פעטן בלעזלדיקן שוים האבן געשפרייט ארום זיך ריחות פון סמעטענע און קעז.

יידיש פאלק, יידיש און ארץ־ישראל

א. גלאנץ־לעיעלעס

אין דעם היסטארישן גורל פון א פאלק זענען זעלטן פאראן צופאלן. וואס עס איז געווארן — האט מסתמא ג ע מ ו ז ט וו ע ר ן. הונדערטמאל ריכטיקער איז אט דער אמת בנוגע אזא כוח פון דעם נאציאנאלן קיום און פון דעם פאלקסלעבן, ווי שפראך. שפראך איז נישט בלויז פורעם, אינסטרומענט, לבוש. שפראך איז גרינטלעכער תוכן, נשמה און גורל. די יידישע שפראך איז אונדזער גורל און אונדזער לעבן. איך וויל זיך ביי אט דער געלעגנהייט נישט אריינלאזן אין יענע טיפענישן פון אונדזער לשון, וואס ווען מען קוקט אריין אין זיי מיט דעם אויג פון פארשטענדעניש און מיט הארץ פון וויסן — דאס הייסט מיט ליבשאפט — זעט מען דארט דאס פרצוף־פנים פון אונדזער פאלק, ווי עס איז, ווי עס לעבט און ווי עס האט זיך אויסגעשטאלטיקט פאר די לעצטע קנאפע טויזנט יאר; דאס קלסטר־פנים פון דעם יידישן גורל אין זיינע גרינטלעכסטע מאניפעסטאציעס — ספעציעל אין דעם נייעסטן פעריאד, פון זינט עס האט זיך אנגעהויבן די סעקולאריזאציע פון דעם יידישן לעבן.

איך וויל דא אויך נישט אפשטעלן זיך אויף דעם אומבאשטרייטבארן פאקט, אז די גאנצע יידישע געזעלשאפטלעכקייט אונדזערע, אלע אונדזערע שעפערישע באוועגונגען — סיי דער סאציאליזם, סיי דער נאציאנאליזם, ממילא: ציוניזם, בונדיזם, טעריטאריאליזם — זענען פארבונדן ארגאניש מיט יידיש. אויך וועל איך זיך דא אפהאלטן אנצוווייזן, אז דאס, וואס מען רופט רענעסאנס ביי אלע פעלקער, און וואס איז פארבונדן דער עיקר מיט דער לעבעדיקער שפראך פון דעם לעבעדיקן פאלק, איז אויך ביי אונדז געגאנגען דורך יידיש, כאטש דער דאזיקער רענעסאנס האט — פונקט ווי ביי אנדערע פעלקער — אין אנהייב געהאט דעם כאראקטער פון רעליגיעזע רעפארמען, אין דער געשטאלט, למשל, פון חסידות.

דאסמאל וויל איך בלויז באטאנען, אז פארבונדנקייט מיט יידיש, מיינט פארבונדנקייט מיט דעם יידישן פאלק און מיט דעם יידישן לעבן. און — פארקערט — אפגעריסנקייט פון יידיש, פירט צו דער אפגעריסנקייט פון דעם יידישן פאלק, פון זיין לעבן און פון זיין גורל. דאס איז ריכטיק אומעטום. נישט בלויז אין די לענדער פון דעם אזוי־גערופענעם גלות, נאר אויך אין יענעם לאנד, מיט וועלכן א גרויסער טייל פון אונדזער פאלק האט פארבונדן זיינע גרעסטע נאציאנאלע האפנונגען, זיינע עמאציאנעלסטע בענקשאפטן נאך קיום־האומה — מיט ארץ־ישראל.

עס איז נייטיק, עס איז אבסאלוט וויכטיק, צו אנערקענען דעם פולן ווערט פון העברעיש אין דעם יידישן לעבן, פאר דעם יידישן גייסט און גוף. מען דארף אין פול אנערקענען דעם אויפטו פון העברעיש אין ארץ־ישראל. עס איז איינס פון די וואונדער, פון די נסים, מיט וועלכע דאס יידישע פאלק לעבט, וואס לויכטן דורך דער יידישער נאציאנאלער עקזיסטענץ. אבער בלויז מיט און דורך יידיש קאן אנטוויקלט ווערן דער גאנצער ווערט פון העברעיש אין אונדזער היסטארישן שיקזאל. בלויז אינאיינעם מיט און דורך יידיש קאן העברעיש האבן יענע קאלאסאלע אויפהאלט־באדייטונג פאר אינדזער פאלק, וואס זיין לעבן און זיין קיום איז דער זין פון אלע אונדזערע שטרעבונגען, פון אלע אונדזערע געדאנקען, געפילן און טואונגען. דאס פאלק און זיין קיום איז דאך איבער אלץ! ק י ו מ י ז ם — דאס איז דאך אונדזער אלעמענס שטארקסטער „א י ז ם”.

אן יידיש מוז דאס לעבן אין ארץ־ישראל ווערן אויס יידיש, נישט בלויז שפראכלעך, נאר אויך נאציאנאל; מוז ארץ־ישראל ווערן פרעמד דעם לעבעדיקן יידישן פאלק, וואס זיין גרויסע מערהייט וועט בלייבן אויסער די גרענעצן פון ארץ־ישראל. אן יידיש האט העברעיש אוודאי נישט קיין האפט אין אלע אנדערע לענדער, א שטייגער אין אמעריקע. עס ווערט דא דווקא א מין מיטל פון דערווייטערונג פון יידישן פאלק, אן אינסטרומענט מיט צוויי

שארפן; אי עס גיט די אילוזיע, אז מען טוט, אזוי צו זאגן, דעם חוב צו די נאציאנאלע מאנונגען, און מען בארויקט זיך אינערלעך; אי עס שאפט אן אינטעליגענטיש־יחסנדיקן סנאביזם צו די לעבעדיקע יידן, צו זייער סביבה און צו זייערע נויטן.

הייבט מען נישט אן צו פילן אין ארץ־ישראל גופא, אז עפעס איז נישט אין ארדנונג מיט דער ריין־העברעישער, אנטי־„יידישער" (שפראכלעך) פראקטיק? די ערלעכערע און מוטיקערע שטימען ציטערן אפט מיט אומרו. מיר דא האבן כסדר א פראבלעם פון דער יוגנט. זענען די יידן אין ארץ־ישראל פריי פון אט דעם פראבלעם? זיי זענען עס נישט! דער גאנצער ישוב, וואס איז געשאפן געווארן דורך יידיש־רעדנדיקע, דירעקט געזאגט: דורך גלותדיקע יידן, הייבט־אן צו פילן א מין אומזיכערקייט בנוגע דער צוקונפט, דאס הייסט, בנוגע דעם, צי די ארץ־ישראלדיקע געבוירענע און אויפגעוואקסענע יידישע יוגנט וועט באמת זיין די פארווירקלעכערין און טרעגערין פון דעם יידישן נאציאנאלן רענעסאנס. ווארום אסימילאציע־כוחות זענען דארט אויך פאראן. כ'וועל לאזן אן א זייט אראביש. נאר די מעכטיקע ענגלישע וועלט־שפראך ווירקט שוין און וועט מיט דער צייט אלץ שטארקער און שטארקער ווירקן אלס אסימילאציע־פאקטאר — אפשר מיט נישט ווייניקער קראפט, ווי אין „גלות", אט ווי אין די פאראייניקטע שטאטן. ענגליש קאן איינגיכן — פאר דער ארטיקער יוגנט — האבן גענוי די זעלבע צוציקראפט, וואס אראמעיש און גריכיש האבן געהאט אמאל. אראמעיש האבן מיר „פאריידישט". וועלן מיר ווירטן ביז מיר וועלן אויך „פאריידישן" ענגליש, בעת מיר האבן שוין דאס טויזנט־יאר־אלטע „פאריידישט". וועלן מיר ווארטן ביז מיר איז היינט צו טאג א באנד פון און פאר דעם גאנצן יידישן פאלק, פון אלע זיינע עיקרדיקסטע ישובים — אין די אמעריקעס, אין צענטראל־ און מזרח־איירראפע, אין רוסלאנד, אומעטום? וואס האט געשאפן א רייכע נייע קולטור, א צוגעפאסטע צו אונדזער נאציאנאל לעבן אויף א וועלט־מאסשטאב, און א רייכע ליטעראטור, וואס שפיגלט אזוי וואונדערבאר אפ דאס בילד פון דעם יידישן פאלק אלס א וועלט־פאלק?

יידיש איז אונדזער פאלקס וועלט־שפראך, זי קאן זיך גיכער אנטקעגנשטעלן די אסימילאציע־השפעות פון אן אנדער וועלט־שפראך, און דאס מוזן איינזען אלע יידן, איינגעשלאסן דעם ארץ־ישראלדיקן ישוב.

צי זענען די היינטיקע בויער אין ארץ ישראל נישט גרינטלעך באזארגט וועגן דער צוקונפט? איך לייען די פארזיכטיקע, ווי זייטיקע באקלאגענישן אויף דער ארץ־ישראלדיקער יוגנט, הלמאי זי איז דא און דארט גלייכגילטיק צום יידישן לעבן (לייען: יידיש פאלק) אין גלות, צו זיינע נויטן און פראבלעמען; הלמאי זי איז סנאביש צו די ווארשעווער יידן, צו די שיקאגער יידן, צו די יאהאנעסבורגער יידן. די סנאבישקייט דערגייט אפילו צו אן אינדיפערענץ בנוגע דער איצטיקער יידישער טראגעדיע אין היטלער־איירראפע, צו דער טראגעדיע און צו דעם העראיזם אין די גרויליקע היטלער־געטאס.

איך האב געלייענט א מין „סימפאזיום" פון הסתדרותישע פירער אין ארץ־ישראל ארום און וועגן יידיש, אין צוזאמענהאנג מיט די פאגראמען אויף דער יידישער דרוקעריי פון „בייוועלט".

פאר א זייטיקן ייד — ווער שמועסט נישט־ייד — וואלט אט דער שמועס געווען ממש טראגי־קאמיש. פאר אונדז, נאציאנאלע, באוווסטזיניקע יידן, איז עס בלויז טראגיש, אן א מאס טראגיש.

זיצן גוטע, פיין־פילנדיקע יידן און רעדן — אינמיטן און אונדזער גרעסטער נאציאנאלער קאטאסטראפע — רעדן וועגן די פונדאמענטאלע קולטור־און־שפראך־פראבלעמען, און האבן נישט דעם מוט צוצוגעבן א גרויסן, היסטאריש־וויכטיקן טעות, דעם טעות, אז דער באיקאט אויף יידיש איז געווען מאראליש אומגעהייער אומגערעכט, נאציאנאל אומגעהייער שעדלעך — און אומרעאליסטיש.

רעדנער נאך רעדנער דערקלערן זיך אין ליבע צו יידיש: רעדנער נאך רעדנער זענען מודה דעם גרויסן נאציאנאלן

ווערט נאך האבן, אלס פארבינדונגס־כוח, ווערט פון יידיש, נאר — פון גרויס אנערקענונג ווילן זיי גאר שטעלן א מצבה אויף יידיש. קען מען זיך פארשטעלן עפעס טראגישערס? יא — עפעס אומזיניקערס?

פון דער טיפעניש פון אונדזער פאלקס־טראגעדיע און פון דעם היסטארישן גורל ווילט זיך רופן צו די אידעאליסטישע טוערס פון דעם ארבעטנדיקן ארץ־ישראל, און צו אלע די, וואס זענען שטאלץ מיט זייער העברעיסטישער קנאישקייט — לשם דעם יידישן קיום; שפאלט נישט די יידישע צונג, שפאלט נישט די יידישע נשמה, שפאלט נישט דאס יידישע פאלק!

פרייט זיך נישט מיט די שוועריקייטן, וואס יידיש האט היינט אויסצושטיין פאר זיין קיום אין אלע לענדער. פארשטייט, אז אונטערגאנג פון יידיש מיינט אויך אפשוואכונג און עווענטועלער אונטערגאנג פון העברעיש אלס נאציאנאלער כוח און פאקטאר. העלפט אומעטום באפעסטיקן יידיש — אינאיינעם מיט העברעיש.

קיינער רופט אייך נישט צו מאכן קיין קאמפראמיסן אויפן חשבון פון העברעיש. איר מוזט אבער אנערקענען דעם ווערט און חשיבות פון יידיש, זיין גרויסע קראפט אין דעם ווידערשטאנד קעגן דער אסימילאציע און פאר קיום האומה.

טראכט וועגן די יידן אין רוסלאנד, אין די אמעריקעס, אין מזרח־איירראפע (איינגעשלאסן פוילן. חלילה זאל אייך זיין מפקיר צו זיין די יידן אין פוילן, אדער אפמאכן ביי זיך, אז „היטלער, ימח־שמו, האט שוין געלייזט די יידן־פראגע אין פוילן". יידן וועלן נאך לעבן, קעמפן און שאפן סיי אין פוילן, סיי אין רומעניע, סיי אומעטום!).

טראכט וועגן אלע יידן אין דער וועלט און טרעט־אפ פון אייער היסטאריש־פאלשן, אוממאראליש און גרויזאמען געדאנק, אז מען קאן אויפבויען אן אפגעריסענעם יידישן קיבוץ, אין ארץ־ישראל, אן א שייכות מיט די איבעריקע מיליאנען יידן.

טראכט אין טערמינען פון קעגנזייטיקן איינפלוס: ארץ־ישראל אויפן גלות און גלות אויף ארץ־ישראל; העברעיש אויף יידיש און יידיש אויף העברעיש.

טראכט וועגן דעם, ווי די ארץ־ישראלדיקע יוגנט וועט ארגאניש זיך פארבונדן מיט דעם גאנצן יידישן פאלק דורך יידיש. עס וועט זיין גענוג פאר אט דער יוגנט בלויז זיך דורכצודרינגען מיט דעם גייסט פון מסירת־נפש, העראישקייט און אויך הערלעכער בטחונדיקייט, וואס קוואלט פון דער יידישער ליטעראטור בכלל, פון דער יידישער ליטעראטור אין דער קאטאסטראפאלער, אנטמענטשלעכטער עפאכע בפרט; עס וועט זיין גענוג זי זאל זיך דורכנעמען מיט דעם גייסט, וואס לויכט אין דעם יידישן שאפן ארום דעם שטראלנדיקן ווידערשטאנד פון די יידישע געטאס אין ווארשע און אין גאנץ פוילן — אז אט די יוגנט זאל זיך זעליש פארקניפן מיט אונדזער פאלק און בויען אזא ארץ־ישראל, וואס זאל מיט אן אמת זיין א קרוין אויף דעם יידישן לעבן אומעטום.

איר ווייסט, אז שפראך און גייסט זענען נישט קיין טפל; אז דווקא אין דער איצטיקער עפאכע איז דאס עיקרדיק. טא, טוט לויט דער איבערצייגונג, קומט נישט אפ מיט דעקלאראציעס, וואס זוכן בלויז צו באהאלטן אייער אייגענעם אומרו, אייער אייגענע אומזיכערקייט, אייער אייגענע צעשפאלטנקייט.

טראכט וועגן דעם, וואס פאר א ברכה עס וואלט געווען, ווען ארץ־ישראל וואלט נישט געווען אנטי־„יידיש", ווען גייסטיק וואלט נישט געשטאנען קיין קינסטלעכער באריער צווישן ארץ־ישראל און אלע איבעריקע יידן. טראכט וועגן די פערספעקטיוון פון שאפן אן אלזייטיקע הארמאניע, א שפראכלעכע, דאס הייסט, אינטעלעקטועלע און עמאציאנעלע סאלידאריטעט צווישן ארץ־ישראל און די אנדערע לענדער מיט א יידישער מאסן־באפעלקערונג. טראכט נישט בלויז וועגן דעם ווייטן נעכטן פון אונדזער אומה. געדענקט און מעסט לויט דעם היינט און מארגן.

טראכט אין טערמינען פון א וועלט־פאלק מיט א וועלט־גורל און וועגן דעם ווערט, וואס יידיש האט געהאט, קאן און

טראכט אין טערמינען פון יידישער אייביקייט און יידישער אומעטומיקייט.

סיי אויפן שטח פון אָרט סיי אויפן שטח פון צייט.

אָנערקענט דעם טעות, פאַרריכט אים. שטעלט־אָפּ דעם באָיקאָט אויף יידיש. נעמט יידיש אריין אין דעם לעבן פון ארץ־ישראלדיקן ישוב, אין זיין דער־ציאונג און איינשטעל. פאַרבינדט תּוכיק און אָרגאַניש ארץ־ישראל מיט דעם גלות, פאַרבינדט דעם איצט מיט דעם שפּעטער, מיט דעם לעבעדיקן יידישן פאָלק. זאָגט זיך אָפּ פון געקינצלטע עקספּערימענטן און קאָנסטרוקציעס אויפן חשבון פון דעם לעבעדיקן יידישן פאָלקס־אָרגאַניזם.

אָנערקענט אייער טעות; מיט דער גאַנצער געטריישאַפט צו העברעיש, אָנ־ערקענט ברידערלעך אייער אייגן לשון — י י ד י ש !

י. צ. שאַרגעל מיין שוועסטער פּערל

אין א דאָרף צווישן כעלם און לובלין
(די ערד, וואָס דער דייטש האָט
געלעסטערט),
צווישן וועלדער און פעלדער פול גרינס,
וווינט דאָרט פּערל מיין שוועסטער.

איר אויסזען: שוואַרץ און באַהנט,
נאָר גראָ אירע האָר — פאַר דער צייט.
אין דאָרפישן עלנט — א שטיין,
מיט בענקשאַפט צו בלויאיקער וווייט.

זי איז א יידענע א פּשוטע, שטילע, —
א מאמע צו קינדערלעך אכט.
פול איז איר הארץ מיט תּפילות,
מיט עצות, מיט הילף איז עס וואך.

מעשיות טוט זי דאָרט דערציילן
אין פראָסטיקע נעכט ביים אויוון;
פּערל קען אלצדינג אויסהיילן
מיט כּוח פון ליבשאַפט און גלויבן.

זי שפּרעכט־אָפּ אן עין־רע, א רויז;
שטעלט באַנקעס, פּיאַוקעס, קאָמפּרעסן.
פול איז מיט גוטסקייט איר הויז,
נאָר... קאַרג פאַר די קינדער דאָס עסן.

איר כאַטע איז נידעריק און קליין,
כאָטש רייך איז דאָס דאָרף, די שכנים;
מיין שוועסטער איז הויט און איז ביין,
נעצט־דורך די נעכט מיט געוויינען:

מיידלעך וואַקסן־אונטער, ווי קרויט,
די יינגסטע פאַרפלעכט שוין א צעפּל...
ביי דער מאַמען רינצלט די הויט,
אירע באַקן — געבראָטענע עפּל.

ווי קען אים דעם מזל דעם וויסטן,
זי ווייסט; ס'איז אַזוי איר באַשערט!

פּערל פירט די מיידלעך פאַר דינסטן
און קוקט מיט האָפענונג צו דער ערד.

פּערל קען דעם וואַלד און דעם שליאַך
און די שכנים — די גאַוהדיקע דייטשן.
זייער מוראַדיק זינגען ביינאַכט
און דאָס וויינען פון פערד אונטער בייטשן.

ראובן, איר מאַן, איז א געלער,
מיט געדיכטע ברעמען און באָרד,
כאָטש דאָס דאָרף איז אים ווייַ, ווי זיין
פעלער,
איז אים ליב, איז אים טייער דאָס אָרט.

מיט שווערע צעשפּרייטע טריט
שפּאַנט ער, ראובן — איר מאַן,
א פּראָסטער, א דאָרפישער ייד,
איז אים ניחא דאָס, וואָס פאַראַן.

ער קומט נישט צו קיינעם מיט שאלות:
„הלמאַי?! און פאַרוואָס?! און וויאַזוי?!"
דאָס דאָרף האָט ליב זיינע מעלות,
ווי דאָס פעלד, די תּבואה און דאָס שטרוי.

מיט די גויים ער פאָרט אויף יאַרידן,
אין זיין זעקל: בטחון און גלויבן.
ער לעבט־אויף אין באַריר מיט יידן,
וואָס שוועבן אויף די מערק, ווי טויבן.

געקומען ר'איז אהער מיט זיין פּערל, —
מיט ליבע צו איר און צו דער ערד,
פאַרבונדן מיטן דאָרף זייער גורל,
צו א לעבן, וואָס דעם ייד איז פאַרווערט...

צו ביימלעך מיט עפּל און באַרן,
צו א קו און א קעלבל אין שטאַל;
צו ערד און ערדישע געפילן,
צו וועלדער און לויטערן קוואַל,

צו גראָז ביי די פענצטער און שוועלן,
צו פעלדישן ווינט און געפּריר:
מיט גרייטקייט צו פרעמדע באַפעלן,
עפענען פאַר יעדן די טיר.

נאָר עס טרעט זי זעלטן־ווער איבער.—
דייטשן האָבן פיינט זיך צו מישן...
בלויז ווען עמעץ פון זיי איז אין פיבער
טוען־זיי מיין שוועסטער צו וויסן;

— „ראָובינשע, האַרציקע, ליבע,
עס וואַרט אויף אייך דרויסן דער וואָגן!
ווען די קינדער מיין פּערלס, די טריבע:—
מונדזשיא, זאָלסט ניעמאַלס זיי שלאָגן!"...

נאָר מונדליין האָט ליב גראָד דאָס שלאָגן,
פאַרקריצט ער די ציין מיט פאַרדראָס...
אין אין איינעם סעפּטעמבערס פאַרטאָגן
איז געפאַלן דאָרט זיין גרויליקסטער שאָס.

ציט זיך פאַרביי הייפל דער טראַקט,
וואָס פירט פון דאָרט צו די וועגן.
פּערל האָט די פענצטער פאַרהאַקט,
מיין שוועסטער זעט אָנקומען דעם רעגן.
— — — — — — — —

מיט פערדישער שוימיקער תּאווה
צו זנות, רציחה און רויב,
האָט קאַלאָניסטיש־דייטשישע גאווה
צערודערט דעם שליאַך אין א שטויב.

פון שטעט און שטעטלעך אַרום
געלאָדן די פורן מיט גוטס,
די מאַריא'ס צלמען זיך פרום —
פונעם רויב טריפט יידיש בלוט.

פינגערלעך — צוזאַמען מיט פינגער,
אויערינגלעך — צוזאַמען מיט אויערן,
פערדישע גלעקלעך קלינגען —
עס פּראַלן קאָלאָניסטישע טויערן.

קישנס מיט בלוט פון דער שחיטה,
נאָך נאַס פון דער קינדישער טרער.

מיט בעסטיע־אויגן צעגליטע,
ציט זיך דער מאָרד־צוג אהער.

זעגען עלטערע קינדער אנטלאָפן
צום רעטער — די רויטע סאָלדאַטן.
ביי מיין שוועסטער איז מען מער נישט
געשלאָפן —
ווייַ צו דער מאַמען און טאַטן! — — —

זייער פּחד איז אריין אין דער כאַטע,
פאַרכאַפּט ביי די פּיצלעך דעם שמייכל:—
„א פאַרשאָלטענער שלייכט־אום דער
טאַטע?!
די מאַמע האָט פאַרלוירן דעם שכל?!—

וואָס האָט זי פאַרהאַקט אַלע טירן?
וואָס האָט זי פאַרשפּאַרט אונדז אין
שטיבער?
ווער וועט אונדז אין פעלד אַרויספירן?
וואָס ציטערט דער טאַטע און פיבערט?!"..

עס פאַכען מיט שווערדן די רויבער,
פול ווערט דאָס לאַנד מיט די ווייען,
נאָר מיין פּערל, אין וווּנדערלעכן צויבער,
וואַרט אויף דער געטלעכער באַפרייונג.

זי וועט דאָך קומען די מינוט, אָט די
גרויסע,
וואָדען, א וועלט איז פון זינען?! — —
מיין שוועסטער גלייבט נאָך אין מופתים,
זי גלייבט: פון גורל צו אנטרינען.

און איר שכן, דער מערדער מונדליין,
וועלטיקט מיט ביקס און מיט סם.
דער ווינט ברענגט אהער דאָס געוויין
פון מיין שוועסטער—דעם דאָרפס הייבאַם.
— — — — — — — —

אין א דאָרף צווישן כעלם און לובלין,
(די ערד, וואָס דער דייטש האָט
געלעסטערט),
צווישן וועלדער און פעלדער פול גרינס
וווינט דאָרט פּערל מיין שוועסטער?!

פּערל טענהט מיט גאָט

אין דאָרף בעקעשע שיט זיך א שניי.
מיין פּערל האַלט וואַך אויפן גאַניק.
זי דערשטיקט און פאַרקראַמפּט דאָס
געשריי. —
דער טראַקט פירט פון דאַנען קיין
מאַידאַנעק! — —

די פּיצלעך, — אוי הונגעריק און שוואַך,
ווי וועלן זיי דערשלעפּן זיך אַהין? —

זי שטייט דאָ און היט זיי אין דער נאַכט,
אויפן טראַקט צווישן כעלעם און לובלין.

דאָס קלעטער־גראָז — טרוקן און דאַר,
פאַרשטעלט נישט פון גאַניק די שיין.
מיין שוועסטער מיט טענות צום האַר,
בינדט־פונאַנדער די ווק פון איר פּיין.

דער בוים—ארומגעפליקטער אינעם סאָד,
שטרעקט־אויס איר א צווייג — א האנט;
דער שטריק אויפן ברונעמדיקן ראָד
רופט זי צו יענער זייט פון לאנד...

די אויפגעריסן־ליידיקע שטאל —
א מויל מיט אויסגעהאקטע ציין! —
סוד'עט צו איר שבתדיקער שאָל,
און די אויגן רינען־אויס פון געוויין:—

„אָ, יאָרן אָפּגעלעבט מיט שכנים,
טענהט זי, מיין פערל, צו גאָט.
דאָס דאָרף פארמאָגט אזויפיל חנען,
נאָר דיין טאָכטער—צו שאנד און צו שפּאָט.

„אנומלט ערשט אויסגעהאקט דעם טאָרף,
און מיט שטרוי ארומגעבעט די ווענט.
כאָטש געלאכט און געחוזקט האָט דאָס
דאָרף
און געביילט האָבן שנאָהדיקע הענט.

„אָנגעריסן פארטעכער מיט שטשאוו, —
עס גייען דאָך נעכט אזעלכע גרויסע.
די קינדער האָבן פיש געבראכט פון סטאַוו,
געכמארעט און געברוגזט האָט דער
דרויסן.

„צו סליחות געגאנגען האלבע נאכט,
דינען דיך מיט כבוד און מיט מורא.
אז מ'האָט די יידן פון ארום אומגעבראכט,
ווער וועט דיר איצט טאנצן מיט דער תורה?

„אויב ראובנ'ען פון בעט ארויסגענומען,
א גוסס — אים געוואָרפן אויפן וואָגן.
ווער וועט דאָ צום מנין ווידער קומען?
ווער וועט איצט תפילות צו דיר זאָגן?

„עס שטייט דאָך בפירוש אין די ספרים,
אז נישט די מתים וועלן לויבן דיך, האר!
וואָסזשע טויגן דיר די אָן־א־צאָל קברים,
מזבחות פון גרויל און פון צער?!" — —

איר סעדל האָט זיך אימהדיק צעשושקעט,
מיט א פרעמדער, שנאָהדיקער שפּראַך.
אויך די זשאבעס האָבן מאָדנע זיך
צעפּלושקעט
ביי דער ברונע — אין דער הארבסטיקער
נאכט.

איבערן דאָרף גייען־אויס שוין די שטערן,
דער גאניק גיסט זיך אָן מיט אבלות.
מיין שוועסטער וואשט־אָפּ אלע טרערן
מיט איר שווארצער שבתדיקער פאטשיילע.
— — — — — — —

אין בעקעשע גייט־אויס שוין די נאכט.
מיין שוועסטער מיט די קינדער אויפן
גאניק.
דאָס דאָרף האָט פארענדיקט די שלאכט.—
דער טראקט פירט אהין, קיין מאידאנעק!

אין בעקעשע שיט א דינער שניי. —
עס לאכן דאָרט דייטשן אויפן גאניק.
מיין פערל מיט די קינדער ·אין געגיי
אהין, צו די יידן אין מאידאנעק!

מרדכי זילבער — יידיש שאפן אין ארץ־ישראל

שוין עטלעכע מאָל זענען געמאכט געוואָרן פרוּוון פאַרצושטעלן פאר דער ברייטער „יידיש"־וועלט דאָס שאפן אויף יידיש אין ארץ־ישראל. עס וועט זיין נישט מער, ווי נאטירלעך, אז א ישוב, וואָס זיינע „יידיש"־בירגער לאָזן זיך הערן פון צייט צו צייט מיט שאפונגען, פון וועלכע א טייל שטייען נישט אָפּ פון די שאפונגען פון ענלעכע קיבוצים אין דער גאָרער וועלט, זאָלן דערמאָנט ווערן און באקאנט ווערן אויסער די גרענעצן פון זייער אייגענעם קרייז. שוין צוליב דעם אליין, וואָס די באדינגונגען, געהערט און געלייענט צו ווערן, זענען דאָ אנדערשדיקע, ווי ערגעץ אנדערשוו... עס וועט זיין נישט מער, ווי דאָס אָפּצאָלן א קולטור־חוב, אן אלטן חוב.

*

מ'קען נישט ניט אָפּשטעלן זיך אויף דער רעכטלעכער לאגע פון יידיש אין ארץ־ישראל, אויף וויפל מ'וויל נישט אָנרירן די פיינלעכע טעמע. דאָס איז דאָך פאָרט די פריזמע, דורך וועלכער מען מוז באטראכטן דאָס ביז־איצט געשאפענע און דעם פּראָצעס פון שאפן אויף יידיש בכלל דאָ.

די רעכטלעכע לאגע פון יידיש אין ארץ־ישראל איז אן אלט־באקאנטער טרויעריקער אמת. וואָס האָט זייער געהאמעוועט דאָס יידיש שאפן אויף אלע געביטן. נישט געקוקט אויף דער סטיכישקייט פון דער יידישער שפּראַך אין ישוב, וועלכע האָט אריבערגעפליצט און דורכגעבראָכן אלע קינסטלעכע דאמבעס, איז די רעכטלעכע לאגע פון יידיש געבליבן אן אומפארענדערטע. יידיש ווערט באטראכט ווי א לועז, און טראָגט אויף זיך אלע פאָלגן פון א לועז (לשון עם זר) ביי די עקזיסטירנדיקע באדינגונגען היינט־צו־טאָג. די אטמאָספער ארום יידיש האָט געגעבן מוט אפילו ברוינהעמדלדיקע פאשיסטישע יוגנט, אוועקצוגיין אזוי ווייט אין קאמף קעגן יידיש, אז זיי האָבן נישט איבערגעקליבן די מיטלען, און די איינציק עקזיסטירנדיקע יידישע צייטונג „בייוועלט" אויפגעריסן מיט באָמבעס, פארברענט אין די גאסן פון תל־אביב די קיאָסקן, וואָס האָבן זיך דערלויבט צו האלטן די „קראמאָלע", דעם שרעקלעכן „טריף־פסול" פון יידישן פאָלק, זיין שפּראַך, זיין געדרוקטן וואָרט. און שווער איז געווען, צו אונדזער גרויס באדויערן, ארויסצורייסן אן אנטריסטונגס־וואָרט קעגן די פארלוימדער, נאָר א שוואכן „ידינו לא שפכו את הדם הזה" איז געלונגען צו הערן. ביי אזעלכע באדינגונגען איז שוין פארשטענדלעך, פארוואָס עס איז אזוי ווינציק געשאפן געוואָרן אין די עטלעכע צענדליק יאָר פון דער אינטענסיווער עליה.

עס איז א פאקט, א באקאנטער, אז יידיש האָט אין ארץ־ישראל אירע טיפע וואָרצלען. מיט איר סטיכישן אימפּולס באהערשט זי ברייטע יידישע קרייזן. דאָס ביז־איצט געשאפענע אויף יידיש, פון די ארץ־ישראלדיקע דיכטער, איז פול מיט אָט דעם סטיכישן אימפּולס, וואָס שפּארט און שפּרודלט צווישן די שטיינער, וועלכע מען האָט פארלייגט אויף אירע טיפע און לעבעדיקע קוואלן.

זינגט טאקע דער דיכטער אברהם לעוו, דער דיכטער־ארבעטער פון קיבוץ:

פון קינדערווייז־אָן האָב איך דיך אויפגעטראָגן / מיט ליבשאפט און מיט ציטערניש און צער ./ די שונאים דיינע שטענדיק פלעגן זאָגן / אז שוין באשטימט, פארחתמעט איז דיין גזר.

נאָר דו, געווען ביסטו א ווילדער עקשן, / און אויף צו להכעיס זיי אלעמען געבליט. / און דו האָסט, ווי א בוים א ברייטער זיך צעוואקסן / אין גאס, אין שטוב, אין מעשהלע, אין ליד. ...די וואָרצלען דיינע טיפע האָסט אין מיר געשלאָגן / טראָג איך זיי פריידיק מיט אויף מיין וועג...

און אז יעקב־צבי שארגעל, זינגענדיק וועגן יידיש, פרעגט:

„ווער האָט געגלייכט די קרומע רוקנס?
„ווער האָט געצונדן ליכט־סיגנאלן?
„ווער האָט געזונגען דורות וויי?
„און ווער צעהילכט מיט מאסנס שריי?

ענטפער ער זיך אליין: —

„דו, מיין פארשפיגענע,
„געשענדעטע,
פארשריגענע,
„מיין שפּראַך!" (פון ליד „יידיש").

*

מיט דעם ביז איצט געשאפענעם איז אפשר נאָך צו־פרי צו קומען מיט גרויסע תביעות צו דער יידישער ליטערארישער וועלט. אָבער אז זי זאָל שענקען מערער אויפמערקזאמקייט צו אָט דעם איינגעארטיקן צווייג פון גרויסן יידיש־בוים, וועט זיין נישט צו־פרי און נישט איבערטריבן. שוין אליין צוליב דער שווערקייט פון דער לאגע, ווי שוין דערמאָנט און דער אייגנארטיקייט פון דער שאפונג. ווייל דער ארץ־ישראלדיקער דיכטער און שרייבער, וועלכער שאפט אין א סביבה פון א נייעם לעבנס־שטייגער, אין א סביבה פון אויפשטייג פון שאפנדיקע כוחות, אין א סביבה פון בראשיתדיקייט, טראָגט־אריין זיין ניי וואָרט אין דער יידישער ליטעראטור, לכתחילה אומדרייסט, אָבער וואָס ווייטער פורעמט ער זיך אויס און קריגט זיין אייגענעם פרצוף, וואָס וועט אים געבן זיין באזונדערן ווינקל אין דער יידישער ליטעראטור.

דער יונגער דיכטערישער קיבוץ איז נישט קיין פרעמדער אַנוווקס אויפן ארץ־ישראלדיקן גוף. ער איז א טייל

פון אים. זיין טעמאטיק איז א היגע, און ארץ־ישראלדיקע. ער איז א רעאליער. און הגם ער קאָן נאָך נישט ארומנעמען אין זיין גאנצער גרויס דאָס סטיכישע פון דעם גאנצן לעבן — צוליב דער דינאמישקייט, צוליבן פראָצעס פון זיך־שאפן, פון ענדערן און אָננעמען א נייעם אויסזען, ווייל דאָס לעבן האָט זיך נאָך נישט אויסגעקריסטאליזירט, נאָך נישט איינגעשטעלט, האָט נאָך נישט אָנגענומען די סטאטישע פאָרמען, ווי עס האָבן געהערשט אין דער אלטער היים, און ווו פארן דיכטער איז די אויפגאבע געווען א לייכטערע — האָט דאָך דער היגער יידישער דיכטער בייגעשטאנען דעם פרווו, ארויסגעוויזן זיין קינסטלערישע רייפקייט, און געקנאָטן זיינע דיכטערישע וויזיעס, זיין שאפן פון דעם יוירנדיקן שטאָף. ער איז נישט געהאָנגען על בלימה, אין פוסטן חלל, און געשאפן א חולינופלימדיקע ליטעראטור אָדער א ליטעראטור נישט קיין היגע, געזייגט פון פרעמדע וואָרצלען. ניין! אין זיין דיכטונג שלאָגט דער פולס פון לאנד, זיינע פערזן זענען באהויכט מיטן הייסן אָטעם פון דער היגער זון, מיטן הייסן חמסין, מיטן אייביקן בלוי פון זיינע הימלען. אין זיינע שורות הילכן די האמערן פון אויפבוי; ער פרייט זיך, ווען דער ישוב איז אין פרייד; ער ווייטיקט, ווען עס ווייטיקט דער ישוב. מיר געפינען אים, דעם ווייטיקדיקן אָפהילך אין די פערזן פון יעקב צבי שארגעלס „איין מעת־לעת“

„איז אויף אייביק שוין באגינען יענער
אריין אין מיין געמיט...“

און אין די שורות פון י. פאפיערניקאָוו „אָבלדיק“:

„און אלעמענס טרויער דאָ איצט —
איז מיין אייגענער טרויער, / מיט
וועלכן מען קען זיך קיין שבעה נישט
זעצן און קלאָגן. / נאָר אקערן טיפער
— דאָס אויפגיין זאָל העכער נאָר
שלאָגן“.

אזא איז דער היגער דיכטער; אזא איז דער היגער דערציילער.

*

עס שאפן און ווירקן אין ארץ־ישראל א גאנצע ריי יידישע דיכטער (י. פאפיערניקאָוו, י. צ. שארגעל, אברהם לעוו, אריה שמרי, יעקב שטאָל, רקודה פאָטאש, י. ה. בילעצקי, הלל שארגעל, מאָטל וועקסלער, י. מ. לעדערמאן), דערציילער (א. ריוועס, ל. חיין, י. הייבלום), עסעיסטן (זרובבל, דניאל לייבל, גיטל מייזל) א. א.

עס קומען־צו א גאנצע ריי אָנהייבער, נאָכפאָלגער פון די ערשטע, די וואָס שטעלן שוין קענטיקע טריט, און צווישן זיי אויך אזעלכע, וואָס אדאנק זייערע ארויסגעגעבענע זאמלונגען, קען מען דערקענען זייער ליטעראַרישן פּרצוף: ש. שענהויט, י. גרינבערג, פ. בנאָביב, א. שרפי, מ. זאק (דיכטער), — די לעצטע צוויי אויך אין פּראָזע. עס האָבן פארלאָזט דאָס לאנד, אָנגעזאפּט מיט איר אייגנארטיקער טעמאטיק, שמואל איזבאן (נאָוועליסט), ליובע וואסערמאן (דיכטערין), מ. קאָסאָווער, א. גאָלאָמב (עסעיסטן).

עס זענען אנטשוויגן געוואָרן, אָדער אריבערגעגאנגען צו העברעיש, שפּעטער אין יידיש דאָ אין לאנד, סיי די, וואָס האָבן דאָ אָנגעהויבן שרייבן און הי געוואקסן: דוד טווערדאָווסקי, אהרון קאָווע (דערציילער), און סיי אזעלכע, וואָס זענען געקומען אהער — שוין אָנגעזעענע שרייבער, מיט נעמען: פאלק האלפּערין, י. מ. ניימאן, ד.־ב. מאלקין, ד״ר י. רובין א. א.

עס שיקן פון דאנען זייערע שאפונגען קיין חוץ־לאָרץ: ז. סעגאלאָוויטש א. א.

דאָס איז א רשימה א בכבודיקע, א ווירדיקע. דער גרעסטער טייל פון די אויבנדערמאָנטע נעמען זענען ווערט און עס איז כדאי באזונדערס זיך אָפּצושטעלן וועגן זיי, באטראכטן טיפער זייער שאפן און וווהין זיי צילן.

דאָס וועלן מיר טאָן אין די נאָענטסטע קאַפּיטלען.

הלל שארגעל

איבער חרובער שטאָט

איך שטיי דאָ אליין מיט דער ביקס
איבער חרובער שטאָט אין דער פרעמד.
אין פינצטער נישטערט מיין בליק,
מיין הארץ — אלע קלאנגען פארנעמט.

בענקשאפטן ציטערן, וויברירן,
מיין פנים, מיינע הענט רירן־אָן. —
וווהין וועלן וועגן מיך פירן,
ביז וואנען דאָס טאָגן הייבט־אָן?

איבער וויפל נאָך בלוטיקע שליאכן?
איבער וועלכע נאָך חרובע שטעט?
מיין הארץ, צעווייטיקט אין וואכן,
די תפילה פון טרייסן עס בעט:

„אָ, נאכט, דו דעקטוך פון גורל,
שטיל־איין די קרעכצן און פיין,
הייל־אויס זייער שלאָף פון דער מורא,
בטחון גיס אין זיי אריין.

דיין טוי זאָל פייכטן זייער ערד,
דערבארעמיק פארהייל זייער וווּנד;
נאָר לייג ביי יעדער טיר זיי א שווערד —
דאָס שלעכטס אָפּצווישן ביזן גרונד.

זע, ווי זיי ווארטן און שווייגן,
איבער אלע גרענעצן פון צייט, —
אָ, בשורה, קום, ווער זיי אייגן,
אין דער שטאָט פון חורבן און לייד.

(איטאליע)

מ. קאכמאן

צי איז יידיש א שטער פארן אויפבוי פון ארץ־ישראל?

אין דער לעצטער צייט האָבן זיך אָנגעהויבן צו לאָזן הערן נייע, מאָדנע „ארגומענטן“ קעגן יידיש: זי שטערט אין אויפבוי פון ארץ־ישראל!

וואָס שטעקט אין דעם?

אפילו די פארביסנסטע קעגנער פון יידיש מוזן אָנערקענען, אז די שפּראַך, אויף וועלכער עס רעדן די איבערוויגנדיקע מערהייט יידן, קאָן מען נישט מיט א באפעל אָדער דורך טעראָר אָפּשאפן. פּונקט אזוי, ווי ס'וואָלט געווען אן אבסורד צו באפעלן, אז די ענגלענדער זאָלן אויפהערן רעדן ענגליש, אָדער, די ארגענטינער — שפּאניש, ווייל זיי האָבן פריער גערעדט אנדערע שפּראַכן. פונקט אזוי איז אן אבסורד צו קעמפן קעגן יידיש, וואָס ווערט פון יידן גערעדט שוין קנאפּע טויזנט יאָר און אין וועלכער ס'איז געשאפן געוואָרן אזא וואונדערלעכע ליטעראטור. די שפּראַך האָט זיך שוין אזוי טיף ארייַנגעוואקסן אין פאָלקס־אָרגאניזם, אז הייַנט־צו־טאָג קענען נאָר נאראָנים אָדער סתם פינצטערע פאנאטיקער באהויפּטן, אז יידיש איז נישט קיין שפּראַך; אָבער אז יידיש איז א שטער צום אויפבוי פון ארץ־ישראל — זעט איר, דאָס ווערט שוין גאָר פיקאנט. פון וואנען קומט דער מאָדנער איינפאל, אז א שפּראַך קאָן שטערן אויפבויען א לאנד?

ווען מיר פארטראכטן זיך אביסל ערנסטער און טיפער וועגן דעם פּראָבלעם פון יידיש, זעען מיר א גאנץ אנדער בילד: ווען יידן האָבן איינגעוואנדערט מיט פיל הונדערטער יאָרן צוריק קיין פּוילן, ליטע, רוסלאנד, אוקראינע, רומעניע און ווען ביי זיי וואָלט נישט געווען קיין נייגונג און פארלאנג צו רעדן א באזונדערע, אייגענע, נישט־אָרטיקע שפּראַך — פון וועלכער ס'האָט זיך געשאפן, אנטוויקלט און ארויסגעקומען דאָס היינטיקע יידיש, — נאָר גערעדט די שפּראַכן פון די מערהייטס־פעלקער אין יענע לענדער (ווי עס איז געווען דער ווילן און פארלאנג פון די דעמלטיקע

משכילים: עברית או רוסית! עברית או גרמנית!) — וואָס וואָלט פון דעם ארויסגעקומען? א זיכערע הונדערט־פּראָצענטיקע קולטור־אסימילאציע! און אויב אזא צושטאנד דויערט לאנג — גייט דער אסימילאציע־פּראָצעס נאָך ווייטער, אפילו ביזן פולשטענדיקן פארשווינדן פון יעדער נאציאָנאלער אייגנארט און צו פולשטענדיקער אויסמישונג מיט די ארומיקע פעלקער. די יידן פון די אויבנדערמאנטע לענדער וואָלטן מיט דער צייט פארלאָרן צווישן זיך יעטוועדן נאציאָנאלן און אפילו רעליגיעזן קאָנטאקט און עס וואָלט געווען אוממעגלעך יעדע האָפנונג פון א ווידער־אויפלעבונג פון א נאציאָנאלן יידנטום, פון וועלכן עס איז אויסגעוואקסן דער היינטיקער ציוניזם.

אז דאָ אָדער דאָרט האָט מען צווישן די אָרטיקע פעלקער געפונען יידישע שבטים מיט גאנץ אלטע, שוין פארגעסענע אמאָליקע יידישע געוווינהייטן, ווי למשל, די פאלאשן אין אבעסיניע, כינעזישע אָדער יאפּאנישע יידן, — וואָס פאר א קאָנטאקט האָבן מיר מיט זיי? העברעיש האָבן זיי אפשר קיינמאָל נישט גערעדט, אָדער האָבן עס שוין לאנג פארגעסן, יידיש איז פאר זיי אינגאנצן אומבאקאנט. האָבן זיי טאקע דערפאר, מיט דער צייט, אָנגעוואָרן זייער נאציאָנאלע אייגנארט. און ווער ווייס, וויפל יידן עס זענען בכלל פארשוואונדן געוואָרן לחלוטין? אָט־דער זעלבער פּראָצעס, וואָס האָט געווירקט ביי די אזיאַטישע יידן, וואָלט זיכער אויך משפּיע געווען דאָס מזרח־אייראָפּעישע יידנטום, ווען ביי זיי וואָלט זיך נישט אנטוויקלט א באזונדערע שפּראַך, וואָס האָט זיי אָפּגעהיטן פון אסימילאציע.

מיר זעען, בכן, דעם גוואלטיקן כוח, וואָס יידיש פארמאָגט אין זיך פון צעמענטירן און צונויפהאלטן די גרעסטע טיילן פון אונדזער פאָלק. אומעטום, וווּ די מזרח־אייראָפּעישע יידן וואנדערן, גייט מיט זיי מיט די יידישע שפּראַך און זיי שאפן אין איר שיינע, ווערטפולע ליטעראטורן. פארוואָס האָבן יידן אזוי לייכט רעזיגנירט פון העברעיש, בעת זיי זענען פארטריבן געוואָרן פון זייער לאנד? מ׳גלייבט, אז דאָס זאָל זיין דערפאר, וואָס די מאסן האָבן קיינמאָל נישט גערעדט פריי העברעיש, נאָר יחידים, געלערנטע. וועגן יידיש קען קיינמאָל דאָס נישט געזאָגט ווערן: זי איז די שפּראַך גראָד פון די פאָלקס־מאסן. זאָגן מיר, אז דווקא מיט דער הילף פון יידיש איז ארץ־ישראל געבויט געוואָרן: גראָד דער יידיש־רעדנדיקער טייל פון יידנטום האָט געגעבן דעם גרעסטן צושטייער פארן ארץ־ישראל־אויפבוי. יידיש איז מיט העברעיש משפּחהדיק אינעם ארט שרייבן, אין די אותיות. יידיש האָט אין זיך איינגעזאפּט אלע פּיין און ליידן, ווי אלע שמחות און פריידן פון יידישן פאָלק. אלע אנדערע שפּראכן זענען אונדז פרעמד, און אין נאציאָנאלן זין אפילו געפערלעך. דאקעגן איז יידיש תמיד געגאנגען לעבן פארהייליקטן העברעיש, ווי צווילינג־שוועסטער.

יענע, וואָס ווייסן, אז מ׳קאָן יידיש מיט קיין שפּרונג נישט אוועקמאכן, זוכן היינט אנדערע תירוצים. אָט זאָגן טייל העברעיסטן, אז ערשט אין א 50 יאָר ארום וועלן זיי מסכים זיין, יידיש זאָל אויך דערלויבט זיין אין ארץ־ישראל. פארוואָס ערשט נאָך 50 יאָר? וואָס פאר א ראָל שפּילן דען אין לעבן פון א פאָלק 50 יאָר? און אז יידן האָבן הונדערטער יאָרן נ י ש ט גערעדט קיין העברעיש, איז דען העברעיש פארגעסן געוואָרן? מיינען זיי אפשר, אז נאָך 50 יאָר וועט יידיש פון ארץ־ישראל פארשווינדן? דאָס קען נאָר מעגלעך זיין, אויב מ׳וועט ארומנעמען ארץ־ישראל מיט א כינעזישער מויער און אָפּשטעלן די עליה פון יידיש־רעדנדיקע יידן (דאָס ווינטשט זיך דאָך קיינער נישט, אפילו דער גרעסטער יידיש־פרעסער), דאן קאָן גריילעך יאָ געמאָלט זיין, אז יידיש זאָל פארשווינדן. אָבער וואָס פאר א פּנים וועט דער גאנצער ציוניסטישער געדאנק האָבן? אין בעסטן פאל וואָלט אין ארץ־ישראל געבליבן נישט מער, ווי א קלענערער אָדער גרעסערער שבט, וואָס אינעם אלגעמיינעם לעבן פון יידישן פאָלק, וואָלט ער קיין שום ראָלע געשפּילט.

איז אויב מ׳מיינט ערנסט צו דערלויבן ווען־עס־איז דאָס רעדן יידיש עפנטלעך אין לאנד, — איז אפשר וואָלט געווען

א סברה, אז ביידע שפּראכן — יידיש און העברעיש — זאָלן שוין היינט אָנהייבן גיין האנט־ביי־האנט? צו וואָס ערשט ווארטן 50 יאָר? אויב יידן האָבן זיך פארצייטנס נישט געשעמט מיט אראַמעיש, און היינט מיט אנדערע שפּראכן, טאָ פארוואָס זאָלן מיר זיך שעמען מיט יידיש, וואָס האָט הינטער זיך אזא הערלעכע אנטוויקלונג און איז אָרגאניש צוזאמענגעוואקסן מיטן יידישן פאָלק? אויב אמעריקע האָט זיך דערלויבט צו עפענען קאטעדרעס פאר יידיש אין א טייל פון אירע אוניווערסיטעטן, פארוואָס זאָל דאָס זעלבע נישט מאכן די העברעישע אוניווערסיטעט אין ירושלים? פאר וואָס זאָל דערלויבט זיין דאָס לערנען אין די היגע שולן ענגליש, פראנצויזיש א. א., און יידיש נישט? וועט דען דאָס נאָרמאלע ווירטשאפטלעכע לעבן אין ארץ־ישראל געשטערט ווערן אין דער אנטוויקלונג, אויב מ׳וועט אין די היגע שולן לערנען יעדן טאָג א שעה אָדער צוויי יידיש? ווען, למשל, דער היגער יידישער לאנדווירטשאפטלעכער ארבעטער וואָלט, בעתן אקערן די ערד, געזונגען דאָס באוווסטע פאָלקס־ליד: „אין דער סאָכע ליגט די מזל־ברכה" — וואָלט די זריעה נישט אויפגעגאנגען?!

דאָס גרעסטע און בייזסטע ווונדער איז, וואָס די ארץ־ישראלדיקע אָרגאניזירטע באוווסטזיניקע ארבעטערשאפט קעמפט אויך קעגן יידיש. דער פאקט, וואָס בעת די לעצטע וואלן האָבן די הסתדרות מיט אלע אירע פּארטייען (חוץ די לינקע פּועלי־ציון), געפירט איר שריפטלעכע און מינדלעכע אגיטאציע אין אלע לשונות, וואָס ווערן הי גערעדט, נאָר נישט אין יידיש, באווייזט וואָסערע באציאונג זיי האָבן צו אונדזער געפייניקטן מאמע־לשון. אָבער, מיר זעען אין דעם א ירושה פון דער השכלה־עפּאָכע בעת אירע טרעגער און וואָרט־פירער זענען אנטלאָפן פון יידישן מאסן־לעבן, האָבן זיי אויך באטראכט יידיש אלס שפּראַך פון דינסטמיידלעך. יענע תקופה איז געווען באקאנט אי מיט באוווסטער אסימילאציע און אי מיט באוווסטן אויפלעבן פון דער יידישער פאָלקס־קולטור. פאר די משכילים איז העברעיש דעמאָלט געווען א טויטע שפּראַך, און יידיש האָבן זיי פיינט געהאט. וואָרום וואָס פאר א שייכות האָבן זיי געוואָלט האָבן מיט די פּשוטע האָרעפּאשניקעס, מיט די שניידערס, שוסטערס, וועבערס, סטאָלארעס אא״וו?

אונדזערע היגע סנאָבן, די מיוחסים, מאכן זיך ווייניק הארצווייטיק פון דעם, וואָס ענגליש פארנעמט איצט שוין באלד דעם אויבנאָן ביי דער שטאָטישער יוגנט, ווי עס איז פארגרעסערט געוואָרן דער פארקויף פון ענגלישע ביכער און זשורנאלן אויפן חשבון פונעם העברעישן געדרוקטן וואָרט. יידיש האָט מען דער היגער יוגנט פארמיאוסט. דעם לעבעדיקן אָפּקלאנג פון יידישן פאָלקס־לעבן געפינט מען נישט אין דער היינטיקער העברעישער ליטעראטור. די יוגנט האָט נישט קיין פעסטן צובונד צום פאָלק. זיי האָבן אויך נישט קיין גרויסן חשק צו וויסן, וואָס עס טוט זיך מיט די יידן אין חוץ־לאָרץ — ווייל מען האָט איר פארמיאוסט דעם גלות, איז איר, דער יוגנט לייכט אוועקצוגיין פון פאָלק, אפילו ווען דאָס פאָלק ר ע ד ט ה ע ב ר ע י ש! ווייל דאָרט, ווו מ׳האָט פארלאָזט יידיש, איז אויך העברעיש נישטאָ!

אונדזער פּאָזיטיווע באציאונג צו העברעיש שטאמט נישט בלויז פון אונדזער רעספּעקט צו איר אלטקייט, אָדער ווייל דער תנ״ך איז אין איר געשריבן געוואָרן, — דאָס טאקע אויך! — נאָר ווייל העברעיש איז אין ארץ־ישראל א לעבעדיקע שפּראַך, אויף וועלכער עס רעדן הונדערטער טויזנטער יידן. מיר ווילן אָבער נישט און מיר קענען נישט מוותר זיין אויף אונדזער צובונד צו די יידישע מיליאָנען־מאסן אין דער גאָרער וועלט. אָט גראָד דורך דער שפּראַך פון די דאָזיקע מאסן פארבינדן מיר דאָס גאנצע יידישע פאָלק פון אלע עקן וועלט און פאראייניקן זיי מיט און ארום ארץ־ישראל.

מ. גאָלדשטיין

אַן איינפאַל פון א דייטש

(דערציילונג)

אינדערפרי האָט דער קאָמענדאַנט פון „פריי־לעבן" באַפוילן, מען זאָל צו אים אַריינפירן די צוויי ייִדן — לייזער־וואָלף דעם באַלעגאָלע און דעם שניידער שלמה־דוד. דער קאָמענדאַנט פעלדוועבל קליינקאָפּ, איז געזעסן ביים טיש און געגעסן אָנבייסן. ער איז געווען גוט געשטימט און האָט געקייט מיט א זעלטענעם אַפּעטיט. עס איז געווען זייער א שיינער פרימאָרגן, און דער פעלדוועבל האָט געהאַלטן, אַז די זון מיינט נאָר אים, מיט דעם, וואָס היינט איז זי ליכטיקער ווי יעדן טאָג, און וואַרעמט מער ווי שטענדיק. אָן די צוויי ייִדן, וואָס גייען־אויס פון הונגער, האָט ער זיך דערמאָנט פונקט אין דער מינוט, ווען זיין באַדינער האָט אים דערלאַנגט צום טיש א שטיק געבראָטן חזיר־פלייש מיט קאַרטאָפל. א צופרידענער שמייכל האָט זיך באַוויזן אויף זיין פּנים, און זיינע אויגן האָבן געשיינט פון פיל פאַרגעניגן.

— בורטע, ווי לאַנג קאָן א ייִד לעבן אומגעגעסן? — האָט ער פאַרגעבן דעם באַדינער זיינעם א פראַגע.

— עס איז געווענדט אָן אייך, הער פעלדוועבל, — האָט דער סאָלדאַט געענטפערט קורץ און נישט געטראַכט.

דעם פעלדוועבל איז זייער געפעלן געווען דער ענטפער און, קוויקנדיק זיך מיט דעם זעלטענעם איינפאַל זיינעם, האָט ער געהייסן אַריינפירן די צוויי ייִדן.

אינעם אַלטן שטעלעכל, וואָס איז געשטאַנען לעבן דעם הויז פון דער קאָמענדאַנטור, זענען געזעסן די צוויי ייִדן, די וואָך, וואָס האָט אָפּגעהיט די קאָמענדאַנטור, האָט פון צייט צו צייט אַריינגעקוקט צו זיי דורך א שפּאַרע פון דער טיר און געהיט, אַז די ייִדן זאָלן רואיק אויסגיין פון הונגער, קיינער זאָל זיי נישט שטערן און נישט צוהעלפן. אינדערפרי האָט דער סאָלדאַט געזען: די אַרעסטאַנטן זיצן איינער אַנטקעגן דעם אַנדערן אויף דער ערד, באַטראַכטן א פּאָר צעריסענע שטיוול און שעפּטשען זייער שטיל, קלאַפּנדיק מיט די ביינערדיקע פינגער איבער די פאַרטריקנטע אויסגעריבענע זוילן.

„די ייִדן האַנדלען פאַרן טויט מיט אַלטע שטיוול". — האָט דער דייטשישער קאָפּ א טראַכט געטאָן און האָט אַוועקגעשפּרייזט אָפּהיטן, אַז דעם קאָמענדאַנט זאָל, חלילה, קיין שלעכטס נישט געשען. נאָר לייזער־וואָלף האָט גאָרנישט געטראַכט צו פאַרקויפן זיינע שטיוול, פונקט אַזוי, ווי ער האָט גאָרנישט געטראַכט פון שטאַרבן. א גאַנצן אינדערפרי האָט ער אַריינגעטענהט מיט שלמה־דודן און האָט אים געוואָלט איינרעדן, אַז די שטיוול וועלן אים נאָך צונוץ קומען, אַז ער דאַרף זיי אָפּהיטן. שלמה־דוד האָט אים אָנגעקוקט מיט זיינע אויסגעטריקנטע אויגן, און דאָס גרויע בערדל האָט געציטערט: — מיר איז אַלץ איינס, יאָ שטיוול, נישט שטיוול. אונדזערע ברידער האָבן אָן אונדז פאַרגעסן, אָדער מען האָט זיי אַלע אויסגעהרגעט אין וואַלד. אַליין וועלן מיר זיך פינדאַנעט נישט אַרויסראַטעווען. נישטאָ קיין כּוחות צו באָרען זיך מיטן דייטש...

לייזער־וואָלף קאָן נישט פאַרטראָגן, אַז מען רעדט מיט אים וועגן טויט. בעט ער זיך:

— שרעק נישט מיט יענער וועלט, שלמה־דוד. ווי לאַנג קרענקט דער דייטש, אַז איך זאָל ליגן פאַר אים, ווי א געפּגרט פערד. ער וועט מיך אַזוי גיך נישט אויסמאָרען. מיין זיידע האָט צו ניינציק יאָר געמאַכט א ברית און מיין טאַטע האָט צו זיבעציק יאָר גענומען א יונג ווייבל.

אויף שלמה־דודס פאַרברענטע ליפּן באַווייזט זיך א שמייכל. אַז לייזער־וואָלף דערזעט דעם שמייכל, פאַרקלעמט אים דאָס האַרץ. עס איז גאָר נישט קיין שמייכל, נאָר א גרימאַס.

— וואָס ביסטו דען בכוח צו טאָן, אַז א האַלבע וועלט ליגט ביים דייטש אין תּפיסה? — פרעגט שלמה־דוד און שאָקלט באַדויערנדיק מיטן קאָפּ.

לייזער־וואָלף פאַרטראַכט זיך אויף א מינוט, פּרוּווט אויפן צאָן דעם שפּיץ פון זיין האַרטער געלער וואָנצע און זאָגט מיט א טאָן פון א שטאַרקן מבֿין אויף זעלטענע זאַכן:

— און די אַנדערע האַלבע וועלט וועט דעם דייטש דערשטיקן, וועסט זען, שלמה־דוד, מיר וועלן נאָך פּראַווען א גרויסע שמחה ביים קבר פון אונדזערע שונאים.

שלמה־דוד טוט א שווערן זיפץ און לאָזט אַראָפּ דעם שווערן קאָפּ.

עס האָט זיך אָן עפן געטאָן די טיר און דער סאָלדאַט האָט אויסגעשריגן:

— ייִדן, אַרויס!

לייזער־וואָלף איז בלאַס געוואָרן. ער האָט זיך קוים אויפגעהויבן פון אָרט. שלמה־דוד איז אויפגעשטאַנען, ווי ער וואָלט שוין לאַנג געוואַרט אויף דער מינוט, ווען מען וועט אים רופן שטאַרבן, און ער האָט אין דער שטיל פאַר זיך אָנגעהויבן זאָגן ווידוי.

*

אינדרויסן האָט געשיינט די זון, עס האָט געשמעקט מיט פרילינג, לייזער־וואָלף האָט א שלונג געטאָן די פרישע לופט און האָט זיך אויסגעגלייכט. אונטערגעטריבן פונעם סאָלדאַט, האָט ער א שפּרונג געטאָן פאָרויס. הינטער אים איז געגאַנגען שלמה־דוד. דאָס גרויע, שיטערע בערדל האָט געציטערט און דער אַלטער אויסגעטריקנטער גוף האָט זיך געבויגן צו דער ערד.

מען האָט זיי אַריינגעפירט אין הויז פון דער קאָמענדאַנטור, צום פעלדוועבל קליינקאָפּ. ביי ביידן איז דורכגעפלויגן אין קאָפּ איין־און־דערזעלבער געדאַנק: „באַלד וועט זיך אָנהייבן א ניי מאַטערניש..." מען האָט זיי שוין נישט איינמאָל געשלאָגן, געטרעטן מיט די פיס, געברענט מיט אָנגעגליטע אייזנס. דער פעלדוועבל האָט אַלץ געוואָלט ביי זיי דערגיין: „ווו באַהאַלטן זיך אויס די פּאַרטיזאַנער? און נאָך וואָס זענען זיי ביידע, דער שניידער מיטן באַלעגאָלע, געבליבן, ווען די גאַנצע ייִדישע באַפעלקערונג איז פונדאַנעט אַנטלאָפן?"

נאָר נישט אַנדערש, ווי די צוויי ייִדן האָבן ביי זיך געפּועלט, בעסער צו שטאַרבן, איידער זאָגן א וואָרט.

— א פאַרשאָלטענע ראַסע! — האָט דער פעלדוועבל געברענט פון כּעס, און האָט באַפוילן אַוועקזעצן די ייִדן אויף הונגער־טויט.

היינט איז פעלדוועבל קליינקאָפּ באַזונדערס גוט געשטימט. היינט פייערט ער זיין געבורטס־טאָג, ער ווערט אַלט אַכט און צוואַנציק יאָר. אַזא טאָג, האַלט דער פעלדוועבל, דאַרף פייערן די גאַנצע מענטשהייט, אַלט און יונג דאַרפן טרינקען פאַר זיין געזונט. ער גיסט־אָן א גלאָז וויין, הייבט עס אויף און פרעגט ביי די אַרעסטירטע:

— ייִדן, איר ווייסט, וואָס פאַר א טאָג היינט איז?

איידער עס דערגייט צו זיי די פראַגע, איידער זיי פאַרשטייען, וואָס ער וויל פון זיי, גייט אַוועק א שטיק צייט. שלמה־דוד קנייטשט דעם שטערן, פאַרמאַכט די אויגן. לייזער־וואָלף קוקט־אָן דעם דייטש, באַטראַכט אים פון קאָפּ ביז די פיס. ניין, זיי הייבן נישט אָן צו וויסן, וואָס פאַר א טאָג היינט איז.

— זייט־זשע וויסן, זין פון דער הימל־פאַרשאָלטענער ראַסע, אַז היינט איז דער טאָג פון מיין געבוירן, היינט דאַרפט איר טאַנצן פאַר מיר און זיך פרייען, פאַרשטאַנען?

לייזער־וואָלף קוקט־אָן דעם דייטש, צי איז ער ביי די קלאָרע געדאַנקען? וואָס הייסט, ער הייסט פאַר זיך טאַנצן? וואָס זענען זיי — בערן, וואָס מען הייסט זיי טאַנצן? אָט ווען ער קאָן איצט לאָזן טאַנצן זיינע הענט איבערן ווייסן גערגעלע פונעם דייטשל, וואָלט ער זיך פּשוט מחיה געווען. ער וואָלט געשטילט דעם הונגער. ניין, לייזער־וואָלף ווייסט נישט, ווי אַזוי ער, דער הויכער, ברייט־פּלייציקער, פופציק־יאָריקער באַלעגאָלע וועט זיך אַוועקשטעלן טאַנצן פאַרן דייטש.

שלמה־דוד, פאַרקערט, האָט גאַנץ גוט פאַרשטאַנען, וואָס דער דייטש וויל פון אים. ער הייבט־אויף די אויגן, גיט א קוק אויפן פעלדוועבל, ער וויל זיך גוט איינקוקן אין זיין פּנים, נאָר ער קען נישט קוקן לאַנג אויף איין זאַך, עס פאַר־

דרייט זיך אים דער קאָפּ. עס איז אוודאי פון שוואַכקייט. די פיס ציטערן אים און ציען אַראָפּ צו דער ערד. ער וואָלט זיך איצט אביסל צוגעלייגט.

נאָר דער דייטש שרייט:

— טרינקט, ידן, ווין!

— אָנגיסן צוויי גלעזער ווין פאַר די מנובלים! טרינקט פאַר מיין געזונט און פאַרן געזונט פונעם פירער!

— ניין, — דרייט שלמה־דוד מיטן קאָפּ, און מיט זייער א שוואַך קול, וואָס מע הערט עס אויס, זאָגט ער:

— איך טרינק נישט קיין ווין און וועל נישט טאנצן.

דער דייטש האָט אויפגעהערט עסן. ער האָט זיך איינגעקוקט אין שלמה־דודס בלוי־הויטיקן פּנים און מיט א פייערלעך קול איבערגעפרעגט:

— דו ווילסט נישט טרינקען? און ווילסט נישט טאנצן? כא, כא, דו פאַרשאָלטענער ייד, דו וועסט טאנצן ווי א בער, בילן ווי אהונט און קרייען ווי א האָן, כא, כא! און דו? — פרעגט ער ביי לייזער־וואָלפן — דו ווילסט אויך נישט טאנצן?

לייזער־וואָלף האָט נישט געענטפערט. ער האָט געהאלטן אין איין קוקן אויפן דייטש. ער האָט אים אָפּגעמאָסטן, ווי גרויס ער איז. ער האָט אָפּגעשאצט זיינע כוחות און די כוחות פונעם דייטש, און ווען ער האָט א קוק געטאָן און פאַרהאלטן זיין בליק אויפן קאָמענדאנטס האלדז, האָבן זיך אין די ווינקלען פון זיינע אויגן באוויזן אָן א שיער רויטע אָדערלעך, זיין הארץ האָט אָנגעהויבן קלאַפּן שטארקער, און זיינע הארטע פינגער האָבן זיך אויסגעצויגן און דערנאָך האלב־קיילעכדיק פאַרבויגן. אין דעם מאָמענט האָט דער פעלדוועבל אָפּגעשפיליעט דעם רעוואָלווער־טאש, עס האָבן א קלאַפּ געטאָן די אָפּצאַסן ביים סאָלדאט, וואָס איז לעבן זיי געשטאנען און אויף זיי געקוקט מיט אויגן פון א תליין. לייזער־וואָלף האָט אוועקגענומען די אויגן פונעם דייטשס האלדז, און פון דער טיפעניש פון זיין ברוסט האָט זיך ארויסגעריסן א ברום:

— איך טרינק נישט פאַרן געזונט פון באנדיטן און ווינטש נישט קיין גליק די דייטשן! — — —

— אויף טויט, — האָט דער דייטש באַפוילן, — זאָל מען זיי נישט דערהרגענען. צו פריי פאַר זיי צו שטארבן. זאָלן זיי זיך נאָך אָנטרינקען מיט זייער אייגן בלוט...

*

פאַרנאַכט האָט די זון ארייַנגעשיינט צו די יידן. יעדן טאָג פאַר זון־פאַרגאַנג גנבעט זיך צו זיי אריין א פּאַס שיין. ווייסן זיי, אז עס גייט אוועק דער טאָג, און עס קומט די נאַכט מיט טראַכטן און וואַרטן, אפשר וועט זי עפּעס ברענגען, אפשר וועט עמעצער קומען מיט א גרוס פון וואַלד. שלמה־דוד האָט שוין, אמת, אויפגעהערט צו האָפן אויף הילף, אויף זיינע אייגענע כוחות האָט ער זיך נישט וואָס צו פאַרלאָזן, ליגט ער און קרעכצט אין דער שטיל. היינט האָט זיך אים אויסגעדאַכט, אז עס איז שוין לאַנג צוגעפאַלן די נאַכט. ער האָט גאָרנישט געזען. דעם פּאַס שיין האָט ער נאָר דערפילט, ווען ער האָט אים א שמיר געטאָן דאָס פּנים, און ער האָט געפּרוווט אופעפענען די אויגן און האָט נישט געקאָנט. ער פּרוווט מיט די פינגער זיי אויפרייסן, נאָר ער דערפילט א שטאַרקן ווייטיק. זיי שטעכן אים, ווי עס וואָלטן דאָרט געשטעקט נאָדלען.

לייזער־וואָלף קוקט שוין לאַנג אויף שלמה־דודס פאַרבלוטיקטע אויגן. ער האָט נישט געגלייבט, אז דער אלטער לעבט נאָך. און ער וווּנדערט זיך, ווי אזוי האָט ער אויסגעהאלטן אזעלכע קלעפּ. ער קוקט אויף שלמה־דודס גרויען קאָפּ, אויף זיין באָרד, וואָס איז רויט פון בלוט, און איז צופרידן, וואָס דער אלטער לעבט. אָט רעדט ער, אויף צו־להכעיס די דייטשן. לייזער־וואָלף וואָלט אים געזאָגט א וואַרעם וואָרט אויף צו קרעפטיקן, נאָר ער קאָן נישט רעדן. די צונג איז אים צעשניטן און געשוואָלן, ער קאָן נישט א ריר טאָן מיט איר. דאָס מויל איז אים פול מיט פאַרבאַקט בלוט און אין האלדז שטיקט אים. ער טוט זיך אָן א כוח, וויל עפּעס זאָגן, נאָר עס באַקומט זיך א ברום, א ברום, ווי גאָרנישט פון קיין מענטשלעכן האלדז ארויס.

— וואָס איז מיט דיר, לייזער־וואָלף?

— קערט־אויס צו אים דעם קאָפּ דער אלטער. — שטאַרק זיך, גיב זיך נישט אונטער, לייזער! — ער ציט אויס די האַנט, שאַרט אין דער לופט און טאַפּט־אָן לייזער־וואָלפס האַנט. ער שפּאַרט־אָן דעם קאָפּ אויף זיין אַקסל: „אָפּגענומען ביי אים דאָס לשון" — קרעכצט דער אלטער.

א קילע מאַי־נאַכט.

עס שלאָפט דער קאָמענדאנט פון „פריי־לעבן". „פריי־לעבן" איז ווי אויסגעשטאָרבן. לייזער־וואָלף ליגט אויסגעצויגן, מיטן פּנים צו דער ערד, און הערט זיך צו צו די טריט פונעם וועכטער: אָט דערנענטערן זיי זיך און אָט דערווייטערן זיי זיך. ווען דער סאָלדאט שפּרייזט אוועק פון דער שטאַל, שאַרט זיך לייזער־וואָלף צו נענטער צו דער טיר, שפּאַרט זי אָפּ און שלינגט די קילע נאַכט־לופט. ער שטאַרבט נאָך א טרונק, עס טריקנט אים אין האלדז, עס איבלט אים פונעם פאַרטריקנטן בלוט אין מויל. איין שלונג וואַסער ווען ער גיט, וואָלט זיין צונג געהיילט געוואָרן, און ער וואָלט ווידער גערעדט ווי א מענטש, נאָר ווער וועט אים געבן וואַסער? אָט, ווין האָט מען אים געוואָלט געבן. דער דייטש האָט אים מכבד געווען מיט ווין, ער זאָל פאַר אים טאנצן. אַן איינפאַל פון א דייטש!

אין לייזער־וואָלפן ברענט א שרעקלעכער כעס. דאָס פאַרבלוטיקטע פּנים ברענט אים אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער. די צעהרגעטע הענט שטייפן זיך אָן, ווי זיי וואָלטן זיך גרייטן ברעכן אייזן. ער ווערט אַלץ אומרואיקער, לייזער־וואָלף. ער דרייט זיך פון איין זייט אויף דער אַנדערער. לייגט זיך אויפן בויך און ציט ארונטער אונטער זיך א קני, ווי ער וואָלט זיך גרייטן א שפּרונג צו טאָן. אָט דאָ, אין שכנות מיט אים, שלאָפט דער דייטש. אַן אָנגעטרונקענער, שלאָפט ער אוודאי געשמאַק. לייזער־וואָלף שטעלט זיך פאָר, ווי אין דער גרויסער שטוב פון דער קאָמענדאַנטור, אויפן בעט, וואָס שטייט פון דער לינקער זייט פון אריינגאַנג, ביים ווענטל, וואָס טיילט־אָפּ די שטוב פון דער קיך, ליגט דער פעלדוועבל און שלאָפט. אין קיך שלאָפט זיין באַדינער; אינדרויסן גייט ארום דער וועכטער. דאָס ערשטע מאָל פילט לייזער־וואָלף א שטאַרקן פאַרדרוס אויף שלמה־דודן. ווען אויפן אָרט פון דעם אלטן וואָלט געווען אזא געזונטער, ווי ער, לייזער־וואָלף, וואָלט דער דייטש פון לאַנג שוין געווען ביי זיין איידעלן עלטער־זיידן צו גאַסט. נאָר שלמה־דוד האָט שוין נישט קיין כוח צו זיצן. וואָס קען ער העלפן? און פון וואַלד קומט אויך קיינער נישט. ער קערט אויס דעם קאָפּ צו שלמה־דודן, ער וויל זיך מיט אים עצהנען, דערציילן אים פון זיין איינפאַל, פונעם געדאַנק, וואָס מאַטערט אים, נאָר די צונג פילט־אָן זיין מויל, רירט זיך נישט און טוט שרעקלעך ווי. שלמה־דוד שלאָפט נישט. ער ליגט איינגעקנוילט און קרעכצט זייער שטיל. לייזער־וואָלף שאַרט זיך צו צו אים און מיט זיין צעשניטענער געשוואָלענער צונג פּרוווט ער רעדן. שלמה־דוד פילט זיין הייסן אָטעם, הערט זיין געמאַטערט ברומען, נאָר ער פאַרשטייט נישט, וואָס ער וויל אים זאָגן, און לייזער־וואָלף מאַטערט זיך, ער קערט די צונג, ער אָטעמט־איין שלמה־דודן אויפן אויער:

— כ׳גיי... באַצאָלן... עס ברענט... אָט דאָ... — קלאַפּט ער מיט דער פויסט אין דער ברוסט. — דערשטיקן דעם דייטש... כ׳גיי... — מער קאָן ער נישט רעדן. ער כאַפּט זיך מיט דער האַנט צום מויל, זיין פּנים פאַרקרימט זיך פון ווייטיק, און ער שאַרט זיך צוריק צו דער טיר. ער בלייבט ליגן, פאַרהאַלט דעם אָטעם און הערט זיך איין. דער וועכטער דערנענטערט זיך, ער שטעלט האַרטע שווערע טריט. זיי רודערן־אויף די שטילקייט ארום און רודערן־אויף לייזער־וואָלפן. ער פילט דעם דייטש דורך דער טיר, א דין ברעט טיילט זיי פונאַנדער. ער האַלט־איין דעם אָטעם און וואַרט ביז די טריט וועלן זיך דערווייטערן. און ווען זיי דערווייטערן זיך באַטראַכט לייזער־וואָלף די טיר. זי הענגט אויף א שלאָס און אויף צוויי שלייפן. אָט, ווען ער הייבט זי אויף אָט אזוי, בלייבט זי הענגען אויפן שלאָס. ער טוט עס גיך און שטיל. שלמה־דוד הערט קוים, וואָס לייזער־וואָלף טוט, נאָר ער ווייסט, אז באַלד וועט עפּעס געשען,

און ער שעפטשעט שטיל פאר זיך: „זאָלן דיר דיינע הענט צען מאָל געשטארקט זיין. זיי זיך נוקם פארן גאנצן פאָלק, פאר די צרות. זיי מיר מוחל, איך בין שוואך און נישטאָ די ראיה... — לייזער־וואָלף הערט נישט, וואָס שלמה־דוד רעדט. ער לויערט. אָט דערנענטערט זיך זיין רויב. ער הערט די טריט. באלד וועט זיך דער סאָלדאט אָפּשטעלן דאָ לעבן אים. ער האלט די טיר ביי דער אינעווייניקסטער לייסט. ער האלט זיך שטארק, זי זאָל זיך קיין וויג נישט טאָן. ער האלט זי מיט די פינגער, ער האלט זי מיט די בלוטיקע ציין, און ווען דער דייטש שטעלט זיך אָפּ, לייגט־צו דאָס פּנים צו דער טיר, גיי זי לייזער־וואָלף פלוצים א צי צו זיך...

צוויי מענטשן האָבן זיך איינגעקלאַמערט, איינגעביסן איינער אין אנדערן. זיי האָבן זיך געוואלגערט איינער אויפן אנדערן, געדריקט, געשטיקט... שלמה־דוד איז צוגעקראָכן צו דער טיר. ער האָט געשארט מיט די הענט, געזוכט, ער האָט געוואָלט העלפן...

— ווו ביסטו, לייזער־וואָלף? גיב אים, נהריג, ממית, לאָז נישט לעבן... ער האָט געזוכט א שטיין, א שטיק האָלץ. נאָר לייזער־וואָלף איז שוין אויפגעשטאַנען און א שפיי געטאָן: — ליג, נבלה! —

ער האָט זיך א דריי געטאָן מיט דער ביקס אין האנט איבערן הויף, — האָט א צי־געטאָן די טיר פון שטוב. זי איז פארמאכט. אָבער דאָס פענצטער איז אָפן. דער פעלדוועבל האָט ליב פרישע לופט. לייזער־וואָלף גנבעט זיך צום פענצטער, שטעלט־אריבער א פוס, דערנאָך נאָך א פוס. אָט איז ער אינעווייניק... אויפן טיש שטייען פלעשער... עס פילט זיך א ריח פון וויין... לייזער־וואָלף אָטעמט אריין דעם ריח פון וויין און שטעלט געלאסן ווייכע טריט. ער גייט צו צום דייטש מיט צוויי פארבלוטיקטע הענט, מיט א פארבלוטיקט מויל און מיט רויטע אָנגעצונדענע אויגן. ער הייבט־אויף די ביקס, וויל אראָפּלאָזן דעם פריקלאד אויפן דייטשס קאָפּ, נאָר ער כאַפּט זיך און שטעלט אים ארויף אויף זיין האלדז. ער שטיקט אים, ער שטעלט־ארויף די קני אויפן דייטשס ברוסט, פאַלט־צו מיט די הארטע בלוטיקע פינגער צום דייטשס האלדז און ער קוועטשט ארויס פון אים דעם לעצטן אָטעם.

ווען לייזער־וואָלף איז ארויס, האָט ער געטראָפן שלמה־דודן שטיין מיט די קני אויפן האלדז פונעם דערמאָרדעטן דייטש. ער האָט א כאַפּ געטאָן דעם אלטן פאר דער האנט, און זיי זענען אוועק. וווהין די אויגן האָבן זיי געטראָגן...

צעשלאָגענע געדאנקען פון א העברעישן רעדאקטאָר

(קליינער פעליעטאָן)

אנטקעגן דעם, וואָס איר זאָגט: יידיש אין ארץ־ישראל. דער חבר רעדאקטאָר האָט זיך א מידער געוואָרפן אויף דער כאָפּע און נישט געקאָנט פטור ווערן פון די געדאנקען, וואָס האָבן זיך אים געשלאָגן אינעם צעחמסינעוועטן מוח: הם... שווער, זייער שווער געווען דורכצופירן דעם באשלוס אין אלע הסתדרותישע אינסטיטוציעס, אז מען זאָל רעדן „רק עברית!” רק עברית... אונדזערע קעגנער האָבן געטענהט, מען זאָל זיין פּאַרזיכטיק דער עיקר מיט יידיש... א מין אַנשיקעניש, ר"ל... דאָרט אין אמעריקע... אמעריקע קאָן אמאָל אויסטייטשן, אז מיר זענען מיט די באָמבן־וואַרפערס און קיאָסקן־צינדערס... דאָס — חס־ושלום... אדרבא. אָט האָבן מיר דאָך געוויזן א שיינעם זשעסט און עפנטלעך זיך דערקלערט קעגן אזעלכע בארבארישע מיטלען... הייסט עס, אז פאר אמעריקע זענען מיר פאַרענטפערט... מיט אמעריקע טאָרן מיר זיך נישט איינרייסן... פאר די יידן אין פוילן? הא?... נו, יאָ, — האָט ער געשאָקלט מיטן קאָפּ, — די יידן אין פוילן...

דער חבר רעדאקטאָר האָט זיך אומרואיק געדרייט פון איין זייט אויף דער צווייטער. עפּעס האָט אים געפּייניקט. עפּעס איז איצט נאָך דעם מבול, וואָס איז געקומען אויף אונדזער פאָלק געשטארקט געוואָרן דער פארשאָלטענער זשארגאָן...

עפּעס קלאָמערן זיך איצט יידן אין ארץ־ישראל אין דעם לשון פון זייי דאָרט. דאָס יידישע לשון איז ארויס פון די גאָזקאמערן, פון די קרעמאטאָריעס. דאָס עלנטע יידישע לשון האָט אָנגעקלאַפּט אין די לעבעדיקע יידישע הערצער און הערצער האָבן זיך געעפנט, און מיילער הערן איין דאָס יידישע וואָרט... דאָס איז דער כוח פון בלוט... שווער, שווער געווען דורכצופירן אין אלע הסתדרותישע אינסטיטוציעס די גזירה קעגן יידיש... דאָס יידישע וואָרט האָט דורכן מויל פון יידישן מויערער און שוסטער און בלעכער אויסגעשלאָגן די אריסטאָקראטישע פענצטערלעך פון די אינסטיטוציעס און אריבערגעשפּרונגען די אלע פּראָטאָקאָלן פון באשלוס. איך בין דאָ! איך לעב און איך אָטעם...

דער חבר רעדאקטאָר האָט זיך דערשראָקן... אזא פארשאָלטענער זשארגאָן זאָל אים באאומרוקן, שטעלן זיך מיטן דישעל אין דער ברייט, א גלותדיקע דינסט־מויד... און א מיוחס איז זי נאָך, טאָמער, חס־ושלום, טוט מען איר א פּאַרטשעפּע, הייבט אמעריקע באלד אָן צו ליאַרעמען, און זי ווערט נאָך (אזא חוצפּה!) מער תקיף...

דעם חבר רעדאקטאָר שטייט יידיש טאַקע, ווי א ביין אין האלדז. אָך, ווען מען קען אזוי מיט א „פריקאז” אראָפּיאָגן דעם זשארגאָן פון די ליכטיקע תל־אביבער גאסן... ביי דעם געדאנק ווערט דעם חבר רעדאקטאָר זויערלעך אין מויל. הלמאי זאָל ער עס פאר זיך אליין נישט מודה זיין: עס איז אים ליבער צו הערן אויף די גאסן פון תל־אָביב דייטש אָדער רוסיש, צי גאָר פּויליש, אָדער דאָס נייע יידישע „נאציאָנאלע” לשון ענגליש, איידער יידיש. יידיש שמעקט מיט גלות... מיט.. און אפשר טאַקע א קאַפּעטשקע יידיש? יידיש איז דאָך נישט דאָס זעלבע וואָס פּויליש, רוסיש, דייטש; יידיש איז דאָך אביסל אייגנס. ניין, ניין, אזוי ווייט וועט שוין דער חבר רעדאקטאָר נישט גיין! מודה זיין זיך, אז יידיש האָט געשפּילט און שפּילט און וועט נאָך שפּילן א פּאָזיטיווע נאציאָנאלע ראָל, וואָלט געהייסן אונטערשניידן דעם האלדז פון א גאנצער וועלט־אָנשויונג. זאָל גאָט שומר ומציל זיין! דער חבר רעדאקטאָר האָט קיינמאָל נישט פארגאָסן, פארגיסט נישט און וועט נישט פארגיסן קיין אידעיש בלוט צוליב זשארגאָן.

דער חבר רעדאקטאָר ווייסט עס זייער גוט: דער יוגנט אין ארץ־ישראל האָט מען געטאָן און מען טוט נאָר א ברישע טובה מיטן ארונטעררייסן יידיש. אָבער וועגן דעם טראַכט ער נאָר, בעת ער איז מיט זיך, אין די שטעק־שיך... עס וואָלט געווען א חרפּה, ווען לייט זאָלן זיך דאָס דערוויסן... א בחור פון דער הערצל־גימנאזיע, אָדער פון דער בן־יהודה־גימנאזיע גייט ארום מיט א געפיל, ווי ער וואָלט עפּעס פארלאָרן... ניין, נישט, חס וחלילה, אן „ענגלישן מעגעזין”, אָדער א „רידערס דיידזשעסט”, דאָס האָט ער שוין דווקא יאָ! — פאַרלאָרן האָט ער בלויז צוויי טויזנט יאָר יידישע געשיכטע: פון חורבן בית שני ביז — דער באלפור־דעקלאראציע. אין דער צווישנצייט האָבן יידן גאָרנישט געטאָן, נאָר — גערעדט זשארגאָן. וועגן די יידישע אויפטוען, די יידישע שאפונגען האָט דער בחור קיין אנונג נישט; וועגן דער גרויסער יידישער ליטעראטור, וואָס איז געשריבן געוואָרן — וועגן דעם דערציילט מען אים נישט. נאָך מער: מען באהאלט דאָס פאר אים, ער זאָל, חלילה, נאָר נישט א טראַכט טאָן, אז אחוץ דעם האלבן מיליאָן יידן אין ארץ־ישראל איז פאראַן נאָך איבער צען מיליאָן יידן, וועלכע לעבן און שאפן. צו אונדזער אומגליק, האָט דער בחור באַקומען אן אָנשוילעכע לעקציע פון יידישער געשיכטע... וואָס איז אומגעקומען? וואָס איז אוועק מיט די מיליאָנען יידן? וואָס פאר א גייסטיקע אוצרות האָבן די היטלעריסטישע רוצחים אומגעבראַכט?

אז דער חבר רעדאקטאָר ווייסט עס זייער גוט, אין דעם צווייפלט קיינער נישט. זיין אומרויקייט אויף דער קושעטקע... די קאָשמארן אין די נעכט... די שווערקייטן ארום הארץ חזרן מיט אים איין אָט יענע שטיק יידישע געשיכטע פון פּיין, געראַנגל און קאַמף, הייליקער קאַמף פאר קיום, און מיט דעם קאַמף פאר קיום איז יידיש פארבונדן פּונקט אזוי ווי העברעיש, און טאַקע נישט רו־

טיש, נישט דייטש, נישט פויליש. יידיש האט איינגעזאפט אין זיך דורות טרערן, טרערן פון יידישע מאמעס, פון די מאמעס פון די חברישע רעדאקטארן; פון די מאמעס פון די חברים, פון די יידישע מאמעס, וואס האבן געלעבט נאך פאר דער באלפור־דעקלאראציע...

דער חבר רעדאקטאר איז געלעגן אין שווייס מיט פארמאכטע אויגן און געטראכט: פארוואס שטופן זיך היינט אזעלכע נישט פריילעכע געדאנקען אין קאפ אריין? ער טרייבט זיי פון זיך און זיי קומען צוריק... ער װארפט זיך אומאויפהערלעך א נערוועזער אויף זיין געלעגער... יידישע מאמעס און פרומע באבעס מיט אויערינגלעך אין די אויערן און מיט ציטערפעדערס אין די קופקעס גייען פארביי און שמייכלען דעם כשרן שמייכל:

— גוט יום־טוב, זלמנקע, גוט יום־טוב! טוב!

דער חבר רעדאקטאר עפנט די אויגן און קוקט צום פענצטער. דאס שטיקל הימל אינעם פענצער איז גרא, פארוואלקנט. ער ברומט צו זיך:

— אוודאי, אוודאי, א מאדנער חלום! אלץ צוליב דעם נעכטיקן חמסין...

מ. ק—ן

שרייבער און ביכער:

„מיר, די פוילישע יידן"

מיר זענען ווייט פון צו כאפן התפעלות און פאלן כורעים פאר די „גוטע רייד" פון וועלכן ס'איז גוי, משומד אדער אסימילאנט, וועלכע ווערן צו אונדז געשיקט תמיד נ א ך אן אומגליק. פארקערט, מיר דערפילן דעם ביי־טעם זייערן, ווי מיר פארשטייען זייער כוונה. אבער אין איצטיקן פאל ליגט פאר אונדז א דאקומענט פון הויכער מענטשלעכער השיבות, ארויסגעזאגט מיט קראפט, מיט מוט, מיט ווירדע.

יוליאן טובים איז א גרויסער דיכטער. אין דער פוילישער ליטעראטור צווישן צוויי וועלט־מלחמות, פארנעמט ער איינעם פון די אנגעזעענסטע פלעצער אין מזרח. יוליאן טובים שטאמט פון יידן. היטלער האט פוילן פארוואנדלט אין א שעכט־הויז, דער עיקר פאר יידן, און אין דער ערשטער ריי: פאר די פוילישע יידן. יוליאן טובים האט אין פוילן איבערגעלאזט א מאמע — א יידישע מאמע! — האט זיין הארץ אנגעהויבן בלוטן. האט ער פארעפנטלעכט א פאעטישע דעקלאראציע א. ג. „מיר, די פוילישע יידן". און הגם ער זאגט דארט בפירוש, אז עס גיסט זיך ב ל ו ט פ ו ן י י ד ן און נישט י י ד י ש ב ל ו ט, איז אבער דאס בלוט, וואס עס גיסט זיך פון זיין גרויס מענטשלעך הארץ, אין אנבליק פון דער גרויסער בראך, דאס דאזיקע בלוט זיינס איז י י ד י ש און נישט פון א יידן! ווייל אזוי זאגט ער צום סאמע אנהייב:

איך בין א פאליאק — בא טאק מי שיען פאדאבא (ווייל אזוי געפעלט מיר).

*

דאס זענען הויכע, פאעטישע רייד, אדורכגעוועבט מיט צער און ווי נאך אייגנס און נאענטס; דאס זענען טיפע דיכטערישע חרטה־רייד פון א געשלאגענעם איוב, וועמען חברים און קאלעגן האבן, ווער אפן און ווער פארשטעלט, היטלעריש געטייטלט מיט די פינגער: זשיד! און דערפאר אזא געוואגטע אויפריכטיקייט, וואס שטייט שוין זיכער אויף דער שוועל פון רעזיגנאציע:

„מיר די שלמהס, סרולעס, מאשקעס, פארכעס, ביילעסעס..."

„יאינע, אידזש נא וואינע —
און ר'איז געגאנגען, שאנאוונע פאנעס,
און ר"איז געפאלן פאר פוילן".

דער אלטער לאנגאניקער חשבון אונדזערער מיט די אלע פארשידן־שפראכיקע פאנעס.

און דערפאר זענען זיינע רייד אזוי הייס, און דערפאר דאס לשון בלוטיק־רויט, און דערפאר זעען מיר אין דעם, ווי שוין דערמאנט, א דאקומענט פון גרויסער מענטשלעכער דערהייבונג.

*

ווי יעדער געשריי, וואס קומט פון איבערגעפולטן צער, קען ווערן הייזעריק און אננעמען אין געוויסע מאמענטן פאל־

פרץ הירשביין א. א. האבן אים פארלאזט. פאמעלעך, פאמעלעך איבערווינדט ער דעם קריזיס. ד"ר חיים זשיטלאווסקי שטעלט זיך צוריק אין דער שפיץ. עס קומען־צוריק און עס קומען־צו א סאך יידישע שרייבער און קינסטלער. „איקוף" ווערבירט מיטגלידער איבערן גאנצן לאנד, און היינט־צו־טאג איז ער די וויכטיקסטע מאסאווע קולטור־אינסטיטוציע אין יידיש.

א חוץ דעם וואגיקן רעפרעזענטאטיוון זשורנאל „יידישע קולטור", וועלכער דערשיינט ביים „איקוף" שוין דאס 6־טע יאר אונטער דער רעדאקציע פון נחמן מייזל און אין וועלכן ס''באטייליקן זיך, א חוץ יידישע שרייבער פון אמעריקע, אויך פון ראטנפארבאנד, פון ארץ־ישראל און פון אנדערע לענדער, האט דער „איקוף" ארויסגעגעבן ביז איצט העכער 30 יידישע ביכער און ביכלעך.

ביי דער לאגע פון דער יידישער קולטור היינט־צו־טאג איז עס א גרויסער אויפטו.

קולטור־בוי אין לאנדאן

אין „א בריוו פון לאנדאן" צום ארגענטינער „דער שפיגל פון ש. י. דארפזאן ווערט דערציילט וועגן א קולטור־אויפלעבונג צווישן די דארטיקע יידישע מאסן. מיר נעמען ארויס פון דעם אינהאלטרייכן „בריוו" בלויז איניקע פרטים:

אין משך פון די 4 שווערע מלחמה־יארן זענען אין לאנדאן דערשינען 55 יידישע ביכער.

דער דיכטער א. נ. שטענצל האט מיט עטלעכע וואכן צוריק געפראוועט א זייער באשיידענעם, אבער ווערטפולן יום־טוב: עס איז דערשינען דאס 50־טע פון זיינע מיט עקשנות און ליבע ארויסגעגעבענע „יידיש"־העפטן.

א געוויסער ייד, ב י ט ל ע ר, וועמעס „משוגעת" איז — א בעסער יידיש טעאטער, האט אפגעקויפט א בנין פאר א יידישן טעאטער און א טייל פון דעם זעלבן הויז אפגעגעבן פאר א יידיש פאלקס־הויז, אויף צו קאנצענטרירן דארט דאס לאנדאנער יידישע קולטור־לעבן.

די פיעסע „דער קעניג פון לאמפעדוסע", אנגעשריבן פון דעם מחבר פון „בריוו" — ש. י. דארפזאן, גייט שוין די 19־טע וואך אין א יידישן טעאטער אין לאנדאן, און האט — א חוץ די פאנטאסטיש־גרויסע פינאנציעלע דערפאלגן — אויך משפיע געווען אריינצוציען די דארטיקע יידישע יוגנט, וועלכע פלעגט ווייכן אריבערצוטרעטן די שוועל פון א יידישן טעאטער. די פיעסע האט ש. י. דארפזאן פארקויפט פארן פילם און געקראגן פאר איר א גרויסע געלט־סומע.

כדאי צו באמערקן, אז ביי אונדז שטעלט די פיעסע „דער קעניג פון לאמפעדוסא" דער „המטאטא", וועלכער שעמט זיך נאך אלץ אנצוגעבן, אז זי שטאמט פון א יידישן שרייבער!...

די פוילישע יידן אין ת"א

אין ת"א האט ווער ארויסגעגעבן אין פויליש טובימס „מיר, די פוילישע יידן". אין פארווארט ווענדט זיך איינער, אן א. ג. צום היגן ייד פון פוילן און זאגט אים: „הגם דו האסט געפונען דיר א היים אין הייליקן לאנד פון די אבות, וועסטו אבער קיינמאל נישט פארגעסן דיין פוילן" אא"וו.

ווילט זיך אונדז זאגן די געערטע ארויסגעבער עטלעכע ווערטער:

„מיר, פוילישע יידן", וועלכע וועלן פוילן קיינמאל נישט פארגעסן צוליב א סאך, א סאך טעמים, זענען גראד נישט די, וואס רעדן און לייענען אין תל־אביב דווקא פויליש. צו אונדז, צו די יידן פון פוילן, וואס האבן אין פוילן געהאט צווישן 27 יידישע טאגבלעטער, קוים 4 פוילישע, דערביי אנצאליקע וואכנבלעטער, זשורנאלן און קולטור־אנשטאלטן אין יידיש, — צו אונדז אין תל־אביב האט איר געקאנט רעדן אין דער שפראך פון די פוילישע יידן.

יוליאן טובימס חרטה־געפיל צוליבן „בלוט פון יידן" וואלט געמעגט אייך דערמאנען; אייך, אט די, וואס „פארען זיך" ארום די „פוילישע יידן" אין תל־אביב, אז דער אסימילאטארישער מה־יפית־טאנץ פון אייך און אייערס גלייכן, האט דארט, אין לאנד פון די „ווערבעס און בעריאזעס" נישט איין טייך וואסער צוגעגאסן אויף די רעדער פון יידן־האס און פאשיזם.

צבי ש—ל

כראניק:

— אין ראטנפארבאנד זענען דערשי־נען שלום־עליכמס ווערק אין א טיראזש פון 3.200.000 עקזעמפלארן.

—ווי עס גיט איבער ל. זינגער אין זיין בוך „דאָס באנייטע פאָלק", מאָסקווע, 1944, זענען די ווערק פונעם יידישן שרייבער ל. ק ו י ט ק אָ דערשינען אין ראטנפארבאנד פאר די יאָרן 1928—1939 אויף 22 (צווייאונצוואַנציק!) שפראכן מיט א טיראזש פון קרוב 6.500.000 (זעקס מיט א האלבן מיליאָן!) עקזעמ־פלארן.

— די יידישע אָפטיילונג פון דער קראָקאָווער קאַראָלענקאָ־ביבליאָטעק, וועלכע איז איינע פון די גרעסטע ביב־ליאָטעקן אין ר. פ., איז ניצל געוואָרן פון די דייטשע הענט דורך א נס. זי האָט זיך געפונען אין אונטערשטן שטאָק, צוזאמען מיט דער גרעסטער טייל ביכער פון דער קאַראָלענקאָ־ביבליאָטעק בכלל. ווען א באָמבע האָט געטראָפן דער גע־ביידע און די איבערשטע שטאָקן זענען איינגעפאלן האָבן זיי מיט זיך פארדעקט די אונטערשטע. אזוי ארום זענען דורך א צופאל געראטעוועט געוואָרן העכער 50 טויזנט יידישע און העברעישע בי־כער, יודאיק אין אנדערע שפראכן. חוץ דער גרויסער צאָל ביכער, פארמאָגט די דאָזיקע ביבליאָטעק פולע קאָמפלעקטן פון דער יידישער און העברעישער פרע־סע פאר צענדליקער יאָרן, ווי אויך א גרויסע צאָל תלמודישע און רבנישע ליטעראטור, א סאך זעלטענע אלט־יידישע דרוקן, אוניקאלע אויסגאבעס פון אמסטערדאם, ליוואָרנאָ, פיזא, קאָרעץ, סלאוועטע, גראָדנע, ווילנע, פראנקפורט, ווענעציע א. א.

לעצטנס דערשינען:

* „א נאכט מיט פארטיזאנער אין פוילישן אונטערערד" פון מ. קאַכמאַן, 16 זייטלעך.

* „דזשיקע גאס" פון י. הייבלום. 5 שילדערונגען פון יידישן ווארשע. פאר־לאג אליין, תל־אביב. 36 זייטן. הילע געצייכנט פון דוד שניאור.

* „ווי און גלויבן" פון י. ת. בילעצ־קי. לידער, ארויסגעגעבן פון יידישן לי־טעראטן און זשורנאליסטן־קלוב אין ארץ ישראל. 32 זייטלעך.

* די טשענסטאָכאָווער יידן אין אמע־ריקע גיבן ארויס א געדענק־בוך, ווו עס וועט זיך אָפשפיגלען דאָס קולטורעלע אוןווירטשאפטלעכע לעבן פון די טשענ־סטאָכאָווער יידן אין זייער היים־שטאָט און אין אמעריקע. א באזונדערן פלאַץ אין דעם בוך פארנעמט ארץ־ישראל, ווו די טשענסטאָכאָווער שפילן אַן אָנגע־זעענע ראָל און, וועלכע זענען אָרגאַני־זירט אין א פאריין, וואָס נעמט ארום אַלע לאנדסלייט.

(מ.) גאָדל פרייטאג

אכטונג, בוענאס־איירעס פארלאג „יידיש"

איך זוך דעם אדרעס פון מיין פריינט ו ו אָ ל ף ב ר ע ס ל ע ר פון פאביאניץ ביי לאָדזש.

מ. קאַכמאַן תל־אביב

ווערט מיטגלידער אין דער
געזעלשאַפט „פריינט פון
יידישער קולטור" אין ארץ ישראל

אין אלע ענינים פון „די בריק" זיך ווענדן צו:
פ. ש מ ו א ל ב י ץ
תל־אביב, רחוב דיזנגוף 249

דפוס „ליגא", רמת־גן